

Ciklus latinskih ljubavnih elegija Vice Petrovića

Lovrić, Nera

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:193232>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA HRVATSKI LATINITET

Nera Lovrić

**CIKLUS LATINSKIH LJUBAVNIH
ELEGIJA VICE PETROVIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA HRVATSKI LATINITET

Nera Lovrić

**CIKLUS LATINSKIH LJUBAVNIH
ELEGIJA VICE PETROVIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrčković

Zagreb, 2023.

SAŽETAK

U središtu ovoga rada četiri su ljubavne elegije značajnog, ali nedovoljno poznatog hrvatskog latinista Vice Petrovića koji je stvarao u osamnaestome stoljeću. Najprije je opisan život i stvaralaštvo Vice Petrovića, zatim slijedi kratak pregled elegije kao žanra, rimskih i hrvatskih ljubavnih elegičara te ljubavnog pjesništva na području Hrvatske u osamnaestome stoljeću. U radu se iznosi sadržajna analiza elegija na temelju antičkog i kršćanskog utjecaja na elegije, u kontekstu ljubavi i boli, smrti i zagrobnoga života te opisa supruge. Nakon sadržajne analize, slijede leksička i stilska analiza. Petrović je u ove četiri elegije na latinskome jeziku iznio dvije tragedije koje su snažno utjecale na njegov život. Godine 1738. umrlo mu je dvoje djece, a pet godina kasnije 3. srpnja 1743. godine ostao je i bez voljene supruge. Elegije su prožete kršćanskim motivom vječnoga saveza (lat. *foedus aeternum*), odnosno pjesnik iznosi riječi nade i vjere da će se sa svojom voljenom ponovno sjediniti u posmrtnome životu, a posljednja elegija sadrži i stihove posljednjeg pozdrava supruzi u kontekstu posvećivanja elegija. Petrovićeви stihovi ispunjeni su kako antičkim, tako i kršćanskim motivima i izrazima. Neki od antičkih motiva i izraza koji se javljaju su razni toponimi, izrazi za višnje bogove i mitološki likovi, npr. *Bactra*, *Stygius lacus*, *Superi*, *Siren* i drugi, a od kršćanskih izraza i motiva javljaju se motivi i izrazi poput *Deus*, *pietas*, *Auctor rerum*, *numen*, *patrium caelum*. Navedeni, ali i navedeni motivi i izrazi detaljnije su razrađeni unutar rada.

Ključne riječi: Vice Petrović, ljubavna elegija, *foedus aeternum*, ljubav i bol, smrt i zagrobni život, opis supruge, antički motivi i izrazi, kršćanski motivi i izrazi

SUMMARY

At the center of this work are four love elegies by the important, but insufficiently known Croatian Latinist *Vincentius Petrovius*, who was writing in the eighteenth century. First, the life and work of *Vincentius Petrovius* is described, followed by a brief overview of elegy as a genre, Roman and Croatian love elegists and love poetry in Croatia in the eighteenth century. The paper presents a substantive analysis of elegies based on the antique and Christian influence on elegies in the context of love and pain, death and the afterlife, and the description of his late wife. After content analysis, lexical and stylistic analysis follow. In these four elegies written in Latin, *Petrovius* presented two tragedies that had a strong impact on the rest of his life. In 1738., two of his children died, and five years later, on July 3, 1743., he lost his beloved wife. The elegies are imbued with the Christian motif of the eternal covenant (lat. *foedus aeternum*), representing the poet's hope and faith that he will be reunited with his love in the afterlife, the last elegy contains verses of the last farewell to his wife in the context of dedicating the elegy to her. *Petrovius* verses are filled with both antique and Christian motifs and expressions. Some of the antique motifs and expressions that appear are various toponyms, expressions for higher gods and mythological characters, for example *Bactra*, *Stygius lacus*, *Superi*, *Siren* and others, and from Christian expressions and motifs come expressions such as *Deus*, *pietas*, *Auctor rerum*, *numen*, *patrium caelum*. The listed and unlisted motifs and expressions are elaborated in more detail within the paper.

Keywords: *Vincentius Petrovius*, love elegy, love and pain, death and afterlife, description of wife, *foedus aeternum*, antique motifs and expressions, Christian motifs and expressions

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Vice Petrović: život i stvaralaštvo	2
3. Elegija kao žanr	4
3.1. Rimski ljubavna elegija	5
3.2. Ljubavna elegija hrvatskih latinista.....	6
3.2.1. Ljubavno pjesništvo na području Hrvatske u 18. stoljeću.....	8
4. Kršćanski i antički utjecaj na ljubavne elegije Vice Petrovića.....	9
4.1. Ljubav i bol	10
4.1.1. <i>In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.</i> ..	10
4.1.2. <i>Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet</i>	16
4.1.3. <i>Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno</i>	21
4.1.4. <i>In die anniversario obitus uxorii</i>	25
4.1.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu ljubavi (<i>foedus aeternum</i>) i boli	27
4.2. Smrt i zagrobni život	30
4.2.1. <i>In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.</i> ..	31
4.2.2. <i>Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet</i>	34
4.2.3. <i>Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno</i>	35
4.2.4. <i>In die anniversario obitus uxorii</i>	38
4.2.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu smrti i zagrobnoga života	39
4.3. Opis supruge.....	41
4.3.1. <i>In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.</i> ..	42
4.3.2. <i>Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet</i>	44
4.3.3. <i>Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno</i>	45
4.3.4. <i>In die anniversario obitus uxorii</i>	46
4.3.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu opisa supruge.....	47
5. Leksička analiza Petrovićevih elegija	49
6. Stilistička analiza Petrovićevih elegija.....	54
6.1. Figure dikcije.....	54
6.2. Figure riječi	56
6.3. Figure konstrukcije.....	57
6.4. Figure misli.....	57
7. Zaključak	59
8. Popis izvora i literature.....	61

1. Uvod

Autor četiriju ljubavnih elegija kojima je ovaj rad posvećen je Vice Petrović, hrvatski barokni pjesnik i latinist. Petrović je veliki dio svojeg opusa napisao na latinskome jeziku: iskušao se u pisanju epigrama, satira, epskih pjesama i elegija. U svojim pjesmama često je odavao dijelove svojega života pa iz četiriju ljubavnih elegija koje nose naslove: *In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.*, *Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet*, *Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno* i *In die anniversario obitus uxorii*, saznajemo da je doživio dvije teške tragedije. Godine 1738. umrli su mu sin Petar i kći Marija, a pet godina kasnije 3. srpnja 1743. godine napustila ga je i voljena i neprežaljena supruga. U središtu ovoga rada navedene su ljubavne elegije u kojima pjesnik izražava ljubav prema preminuloj supruzi te govori i o vlastitoj boli koja je prouzrokovana njezinom smrću, a čitatelju otkriva i da mu je prije supruge umrlo ne samo dvoje, nego troje djece. Elegije se mogu uzeti za primjer jedne istinske i prave ljubavi, a stihovi su ispunjeni Petrovićevom nadom i vjerom da će se nakon svoje vlastite smrti sjediniti sa suprugom na nebu, stoga je temeljni topos elegija *foedus aeternum*. Pjesnik, osim što izražava ogromnu ljubav prema svojoj supruzi i vlastite emocije, opisuje i njezinu smrt i zagrobni život. Osim navedenog elegije sadrže i stihove opisa supruge. S obzirom na to rad se bavi analizom kršćanskog i antičkog utjecaja u kontekstu ljubavi i boli, smrti i zagrobnoga života te opisa supruge. Na samome početku rada iznesen je život Vice Petrovića te njegovo stvaralaštvo, nakon čega slijedi objašnjenje elegije kao žanra, zatim su navedeni autori rimske ljubavne elegije i hrvatske ljubavne elegije, a nakon toga i autori koji su se bavili ljubavnim pjesništvom na hrvatskome jeziku u osamnaestom stoljeću. U samome središtu diplomskoga rada su Petrovićeve ljubavne elegije: prva elegija bila je prevedena, a ostale tri sam za potrebe rada samostalno prevela. Nakon sadržajne analize, slijede leksička i stilska analiza elegija.

2. Vice Petrović: život i stvaralaštvo

Vice Petrović (*Vincentius Petrovius*) rođen je 1677. godine na otoku Lopudu u dubrovačkoj obitelji od oca Ivana i majke Marije. Bio je kasnobarokni hrvatski pjesnik i latinist. Stupio je u dominikanski red i dominikanci su ga u Dubrovniku poučili filozofiju i teologiju, a bavio se i dijalektikom. Samostalno je istraživao povijest i prirodne znanosti i u njima se obrazovao (Körbler 1911, 193–194, 209). Od 1706. godine počeo je obavljati kancelarijske dužnosti u svojem gradu i njima se bavio sve do starosti. U Dubrovniku je 1690. godine osnovano književno društvo *Academia Otiosorum* („Akademija ispraznih“)¹ koje je djelovalo otprilike četrdeset godina, a upravo je Petrović, uz Ivana Bunića, Luku i Vladislava Gučetića, Vladislava Menčetića i druge bio jedan od njezinih članova (Gortan i Vratović 1970, 247). Činjenicu da je bio iznimno obrazovan i talentiran potvrđuje jedan od Petrovićevih suvremenika, hrvatski latinist Serafin Crijević,² koji u svojem djelu od 435 životopisa pod naslovom *Bibliotheca Ragusina, in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*³ iznosi biografiju Vice Petrovića te ističe veličinu Petrovićeve pjesništva, smatrajući ga iznimno talentiranim pjesnikom. Za njega navodi da bi ga zbog obilja njegovih pjesama i elegancije koja karakterizira njegov pjesnički stil trebalo okruniti lovorovim vijencem kad bi u Dubrovniku postojao običaj imenovanja pjesnika: *Sane et propter carminum copiam et propter poetici elegantiam styli, si inaugurandi poetas mos esset Ragusii, in laureatorum numerum cooptari mereretur.*⁴ (*Bibl. Rag.* sv. IV, 35–37)

Crijević je Petrovića iznimno cijenio te ga u svojoj biografiji opisuje i kao čovjeka koji ima prirodni talent za pisanje stihova. Njegovo umijeće za pjesnički izričaj uspoređuje s rimskim

¹ Akademija ispraznih ili kako se još naziva, Akademija dangubijeh (lat. *Academia Otiosorum Eruditorum* ili *Accademia degli Oziosi Eruditi*) osnovana je 1690-ih u Dubrovniku. Službeni jezici u Akademiji bili su latinski, talijanski i hrvatski, a glavna zadaća bila je očuvanje poezije na navedenim jezicima („Akademija ispraznih“, *Wikipedia*, 2018). Obrazovani ljudi često su pisali na talijanskome jeziku, u školi je vodeću ulogu imao latinski, ali bilo je dosta književnika koji su pokazali zainteresiranost za materinski jezik, npr. Ignjat Đurđević. Izrađivali su se i rječnici i gramatike na sva tri navedena jezika. Materijale za rječnike i gramatike skupljali su iz već objavljenih i rukopisnih djela, ali i iz narodnoga govora (P. Košutar, B. Tafra, 2010, 141–142).

² Serafin Marija Crijević (lat. *Seraphinus Maria Cervia*) hrvatski je biograf i povjesničar, rođen u Dubrovniku 1686. godine gdje je i umro 1759. godine. Jedno od slavnijih povijesnih djela na kojima je radio od 1728. do 1734. je *Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio* u pet svezaka. Zatim se ističe i djelo *Iconotheca illustrium fratrum Congregationis Ragusanae sacri Ordinis Praedicatorum* koje sadrži 143 biografije. S talijanskog jezika na latinski je preveo i biografiju blažene Ozane Katorske koja nosi naslov *De rebus gestis beatae Osannae a Catharo* („Crijević, Serafin Marija“. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje).

³ Djelo je nastalo između 1740. i 1743. godine. U svojoj *Bibliotheca Ragusina* Crijević detaljno opisuje živote mnogih Dubrovčana, od njihovog obrazovanja i školovanja, javnih priznanja koja su primili do opisa fizičkog izgleda i analize njihova stila pisanja. Za dubrovačke književnike imao je samo riječi hvale, nije kritizirao te je za izvore uzimao provjerene, čvrste podatke i činjenice (S.P. Novak, „Nasljeđe drugih kultura u hrvatskoj kulturi“, skripta).

⁴ Preuzeto iz: Krasić 1975–1980 (184).

pjesnikom Publijem Ovidijem Nazonom, koji je poznat po činjenici da, štogod bi pokušao napisati, to bi bilo u stihu: ...*qui ad versus condendos in genium a natura accepit admodum faecundum facilesque sibi et amicas experitur Musas, ut nisi sibi temperaret, quod uni olim Nasoni contigisse legimus, quidquid conaretur dicere, versus esset.*⁵ (Bibl. Rag. sv. IV, 14–17)

Osim na latinskom, Petrović je poeziju pisao i na hrvatskom i talijanskom jeziku, ali taj opus je većinom izgubljen. Od talijanskih pjesama sačuvana su samo dva soneta, dok je od djela na hrvatskom jeziku izgubljen prijevod Tassova *Oslobođenog Jeruzalema*. Napisao je i 35 pjesama religioznog sadržaja na hrvatskome jeziku (*HE*, mrežno izdanje). Osim elegija, pisao je i epigrame (*Epigrammata*), od kojih je sačuvano šesto, većina ih je napisana u elegijskom distihu, osim tri koja su pisana u jedanaestercima (lat. *hendecasyllabus*). Epigrami su mu pretežno religiozne, ljubavne (koje je većinom spalio ili poderao) i podrugljive tematike. Rugalačke epigrame najviše je upućivao svojim suvremenicima, ali kako se ne bi saznalo o kojoj osobi se radi, oslovljavao ih je rimskim pseudonimima. Napisao je i tri satire (*Satyrae*) u kojima je kritizirao pohlepu stanovnika grada Dubrovnika za bogatstvom te epske pjesme (*Carmina*). Osim elegija koje su ujedno i tužaljke, napisao je i nekoliko elegija satiričnoga tona u kojima ismijava aktualna zbivanja u Dubrovniku, npr. *In Aulam* („Protiv Aule“), tadašnje aktualne dubrovačke prostitutke i *Quid mihi vobiscum* („Što imam s vama“) u kojoj izruguje propast bračnog morala u Dubrovniku (Gortan i Vratović 1970, 247–248). Važno je istaknuti i njegovu sačuvanu poemu na hrvatskome jeziku pod naslovom „San ljuveni“ unutar zbirke „Pjesni razlike“ koja sadrži trideset i pet pjesama koje su pisane u periodu između 1717. i 1750. godine. Kroz lik zaljubljenog i očajnog mladića Lovorka koji je od malih nogu zadivljen ljepotom vile Sunčanice, Petrović obrađuje motiv neuzvraćene ljubavi (Martinović 2008, 38, 42).

Budući da je ovaj hrvatski latinist pri pisanju svojih stihova često odavao čitatelju dijelove svojega života, tako u njegovim ljubavnim elegijama pisanim na latinskom jeziku: *In obitu uxoris*, *Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet*, *Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno* i *In die anniversario obitus uxorii*, kojima je ovaj rad i posvećen, saznajemo da mu je umrlo troje djece te voljena supruga s kojom je bio trideset godina u braku. Upravo glavna tema ovih četiriju elegija ljubav je prema preminuloj supruzi, ali i duboka patnja, bol i neizmijerna tuga koju pjesnik osjeća zbog smrti supruge i djece. U tom kontekstu, zanimljivo je istaknuti i pjesmu pod naslovom *De contemptu vitae* koju je vjerojatno napisao ogorčen i ljut te potresen

⁵ Preuzeto iz: Krasić 1975–1980 (184).

supruginom smrću. Pjesma sadrži osamdeset i tri distiha u kojima pjesnik navodi da je ljudski život bezvrijedan i bolan i da je čovjeku najbolje da što prije umre kako bi se riješio svih muka i boli, a svoju smrt koju je jedanaest godina iščekivao kako bi se pridružio preminuloj supruzi, dočekao je 28. siječnja 1754. godine sa sedamdeset i sedam godina kad je sahranjen u istoj grobnici u kojoj počivaju njegova preminula djeca i žena (Körbler 1911, 205–206).

3. Elegija kao žanr

Budući da se ovaj rad bavi elegijama hrvatskoga latinista Vice Petrovića, važno je definirati značenje elegije i reći nešto o njezinim početcima. Povijest termina elegija seže unazad sve do petog stoljeća prije Krista, kada je Kritija, jedan od tridesetorice atenskih tirana, upotrijebio naziv elegija odnosno grč. ἐλεγείων. Smatralo se da naziv dolazi od termina ἔλεγχος za koji su antički filolozi mislili da označava tužaljku, a suvremeni etimolozi navode da značenje dolazi od frigijskog naziva za glazbeni instrument frulu, što potvrđuju i grčki elegičari Mimnermo, Teognid i Arhiloh koji često spominju frulu u svojim stihovima. Nadalje, prva starogrčka elegija javila se u pokrajini Joniji pred kraj osmog stoljeća i početkom sedmog stoljeća prije Krista, a zatim se proširila i u druge krajeve. Ona se od svojih početaka sastoji od elegijskog distiha koji čine heksametar (metar od šest stopa) i pentametar (metar od pet stopa). Teme grčkih elegija bile su pretežno vezane uz vino, gozbe i pijanke kroz koje su se ohrabivali vojnici i govorilo se o ratu. Takav tip elegije pisao je Mimnermo,⁶ a iz njih su se razvile i političke elegije kojima se bavio Solon.⁷ Kasnije su se pisale i elegije povijesnih tema, pa je Mimnermo u jednoj od svojih elegija pisao o povijesti Smirne, a Semonid⁸ o povijesti Sama (Flašar 1986, 336–338). Elegije domoljubne tematike pisali su i Kalin⁹ i Tirtej,¹⁰ filozofske

⁶ Mimnermo je bio grčki pjesnik (druga polovica VII. st. pr. Kr.) te začetnik ljubavne elegije u grčkom pjesništvu. Najviše se istaknuo stihovima u kojima veliča ljepotu mladenaštva, ljubavi i sunčeve svjetlosti, a proklinje zdravstvene probleme koji dolaze uz starost. Poeziju je sakupio u knjigu koja nosi naslov „Nana“ (Νᾶνῶ), navodno prema imenu frulašice koju je obožavao (Mimnermo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

⁷ Solon (640. pr. Kr. – 560. pr. Kr.) je bio jedan od sedmorice grčkih mudraca te atenski političar, zakonodavac i pjesnik. Danas nemamo sačuvana njegova cjelovita djela, samo pojedine dijelove. Izgubljena su mu i putopisna djela, u kojima se nalazila i nedovršena priča o Atlantidi kako Plutarh navodi u svojem zapisu (Solon. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

⁸ Semonid je bio grčki pjesnik iz 7. ili 6. st. pr. Kr. Uz navedenu elegiju o povijesti otoka Sama, pisao je i refleksivne i poučne jambe. Napisao je i satiru od 118 jampskih stihova u kojoj oštro izruguje ženski rod (Katalog žena – Κατάλογος γυναικῶν) (Semonid. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

⁹ Kalin (prva polovica 7. st. pr. Kr.) je bio grčki pjesnik iz Efeza te se smatra najstarijim poznatim elegičarom u grčkoj književnosti (Kalin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

¹⁰ Tirtej je bio grčki pjesnik (7. st. pr. Kr.). Predstavnik je tzv. ratničke elegije te se njegova rodoljubna poezija vrlo cijnila u antičkome razdoblju (Tirtej. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

misli u svojim elegijama iznosili su Teognid¹¹ i Ksenofan,¹² a glavnim začetnikom grčke ljubavne elegije smatra se Mimnermo.

3.1. Rimska ljubavna elegija

Prelaskom iz Grčke u Rim, elegija je dobila novi, subjektivni sadržaj: rimski pjesnici počinju u stihovima izražavati svoje vlastite osjećaje i ljubavna iskustva, za razliku od grčke elegije, gdje pjesnici nisu iznosili svoje ljubavne priče i svoja iskustva, već su pisali o ljubavnim pričama preuzetim iz mitologije. Vlastita su im ljubavna iskustva bila samo poticaj i povod u pisanju ljubavnih elegija (Flašar 1986, 338). Vrlo bitna karakteristika rimskih ljubavnih elegija su toposi koji predstavljaju opća, odnosno “zajednička” mjesta (lat. *loci communes*), a većina književnih žanrova i razdoblja imaju svoje specifične topose. Neki od toposa koji su obilježili rimsku elegiju su: *servitium amoris*, *militia amoris*, *renuntiatio amoris*, *foedus aeternum* i *paraklausíthyron*, dok su likovi koji se najčešće pojavljuju u rimskim ljubavnim elegijama *rivalis*, *domina* i *amicus*.¹³ Nadalje, književnici rimske ljubavne elegije bili su Gaj Kornelije Gal, Albije Tibul, Sekst Propercije te Publije Ovidije Nazon, stoga će se u nastavku reći nešto o njihovim ljubavnim elegijama i njihovim ljubavima. Gaj Kornelije Gal (*Cornelius Gallus*), rođen 69. g. pr. Kr., a umro 26. g. pr. Kr., autor je zbirke ljubavnih stihova pod naslovom *Amores* (četiri knjige). Zbirka *Amores* danas nije sačuvana, a elegije unutar zbirke posvetio je svojoj voljenoj, glumici Volumniji koju u svojim stihovima oslovljava pod pseudonimom Likorida (Flašar 1986, 339). Zatim se ističe i Albije Tibul (*Albius Tibullus*), 54–19. g. pr. Kr., rođen u vrlo uglednoj obitelji u Gabiju. U zbirci pod naslovom Tibulov zbornik (*Corpus Tibullianum*) nalazi se trideset i šest elegija. Prve dvije knjige koje sadrže šesnaest elegija te neke elegije iz treće i četvrte knjige su zasigurno Tibulovi stihovi, dok su autori ostalih elegija Ligdam i Sulpicija. Ligdam je bio pseudonim nepoznatog autora koji je svoje ljubavne elegije posvetio svojoj voljenoj koja se zvala *Neaera*, a najvjerojatnije je bila dio uglednog, visokog rimskog društva. Sulpicija je bila rimska pjesnikinja iz 1. st. pr. Kr., a pripadala je, kao i Albije Tibul, Mesalinom¹⁴ književnom krugu. Njezini ljubavni stihovi, sastavljeni u šest elegija unutar Tibulova zbornika, posvećeni su mladiću imenom Cerint. Nadalje, Tibul je svoje ljubavne

¹¹ Teognid iz Megare (druga polovica 6. st. pr. Kr.) bio je grčki pjesnik. Smatra se predstavnikom tzv. gnomičke poezije (Teognid. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

¹² Ksenofan je bio grčki filozof. Rođen u Kolofonu, oko 580. pr. Kr., a umro u Eleji, 485. pr. Kr. Osnivač je elejske filozofske škole (Ksenofan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

¹³ „Topika ljubavne elegije“, materijali iz kolegija „Latinski jezik 6“, *Merlin*, 2019./2020.

¹⁴ Marko Valerije Korvin Mesala (lat. *Marcus Valerius Corvinus Messala*) bio je rimski vojskovođa, govornik i pjesnik koji je živio 64. pr. Kr.–9. pr. Kr. Bio je pokrovitelj mnogih rimskih pjesnika, poput Ovidija i Tibula (Mesala Korvin, Marko Valerije. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

elegije posvetio trima ljubavima, svojoj prvoj ljubavi Deliji, zatim Glikeri i Nemesi, ali i lijepome mladiću koji se zvao Marat. Delija, koja se još naziva i Planija, bila je žena plebejskoga porijekla. U Tibulovim elegijama istaknuta je jedna od specifičnosti ljubavne elegije, a to je sanjarenje o bajkovitom životu u prirodi na selu sa svojom voljenom, daleko od bilo kakvih nemira, a upravo je Delija ta koja je kod Tibula probudila sanjarenje o njihovom zajedničkom idiličnom životu na selu (Flašar 1986, 340–342). Nadalje, Sekst Propercije (*Sextus Propertius*) rođen je oko 50. pr. Kr., a umro je oko 16. pr. Kr. Autor je elegija raspoređenih u četiri knjige. U svojim elegijama opisuje sreću koja proizlazi iz njegove iskrene ljubavi prema Cintiji, ali i ljubavne patnje kroz koje prolazi nakon njezinog odlaska u grad Baje. Prva knjiga sve do desete elegije sadrži stihove sreće i iskrene ljubavi prema Cintiji, nakon čega započinju stihovi sumnje i boli (Flašar 1986, 346). Za razliku od Tibulovog sanjarenja o idealnom životu u prirodi sa svojom voljenom, kod Propercija je istaknuta druga specifičnost ljubavne elegije, a to je projiciranje u mit. Pjesnik vlastito ljubavno iskustvo i osjećaje izjednačava s velikim mitskim ljubavnim pričama. I posljednji, Publije Ovidije Nazon, poznat i kao *tenerorum lusor amorum*, rođen je 20. ožujka 43. pr. Kr., a umro je 17. po. Kr. Autor je ljubavnih elegija unutar zbirke „Ljubavi“ (lat. *Amores*) u kojima pjesnik svoje ljubavne stihove posvećuje Korini, ženi koja zapravo nije postojala, nego je Ovidije prikupio osobine drugih ženskih osoba koje je poznao i pripisao ih svojoj izmišljenoj Korini. Napisao je i djelo pod naslovom „Umijeće ljubavi“ (lat. *Ars amatoria*) koje sadrži svega tri knjige unutar kojih pjesnik nudi ljubavne savjete muškarcima, a posljednja knjiga sadrži iste upute upućene ženama.¹⁵ Napisao je i „Lijek od ljubavi“ (lat. *Remedia amoris*) u kojemu daje savjete osobama koji su nesretno zaljubljeni. Zatim se ističe i svojim „Heroidama“ (lat. *Heroides*), zbirkom od dvadeset i jedne pjesme u elegijskom distihu koje Ovidije naziva i „Pismima“ (lat. *Epistolae*). Razlog tomu je što pjesme imaju oblik pisma koje su pisale žene iz antičke mitologije svojim muževima ili pak ljubavnicima, npr. Penelopa je pisala svojem suprugu Odiseju (Flašar 1986, 370).

3.2. Ljubavna elegija hrvatskih latinista

Hrvatski latinisti elegiju su preuzeli od antičkih književnika, a samim time i elegijski distih, formu u kojoj je elegija pisana. Ipak, sadržaj elegija hrvatskih latinista znatno se razlikuje u odnosu na sadržaj antičke elegije. U antici su elegije imale najrazličitije sadržaje, a hrvatski latinisti tijekom sedamnaestog i osamnaestog stoljeća pišu elegije u obliku poslanice, zatim tužaljke, pa i religiozne i ljubavne elegije. Elegije pisane kao poslanice najčešće su se

¹⁵ „Publije Ovidije Nazon“, *Wikipedia*, 2022.

posvećivale prijateljima ili čak poznanicima, dok su religiozne elegije nabožne tematike posvećene Djevici Mariji ili Isusu Kristu. Elegije koje su ujedno i tužaljke pjesnik posvećuje preminuloj osobi u kojima oplakuje i svoju vlastitu sudbinu.¹⁶ Hrvatski elegičari koji su pisali elegije na latinskome jeziku, uz Vicu Petrovića, bili su Dubrovčani Karlo Pucić, Ilija Crijević te Ignjat Đurđević, stoga će se u nastavku reći nešto o njihovim elegijama.

Karlo Pucić (lat. *Carolus Puteus*), rođen je 1458. godine u Dubrovniku, gdje je i umro 1522. godine. Napisao je oko 1499. godine zbirku ljubavnih elegija koja nosi naslov „Knjižica elegija o pohvalama djevojke Gneze“ (lat. *Elegiarum libellus de laudibus Gnesae puellae*). Prve tri elegije pisane su u elegijskim distisima, a posljednja, četvrta elegija pisana je u hendekasilabima. U prvim dvjema elegijama, pjesnik je zaokupljen i opčinjen Agnezinim tjelesnim dražima, a sadržaj drugih dviju elegija je u potpunoj suprotnosti prvim dvjema: pjesnik se okreće od zemaljske ljubavi prema nebu i nebeskoj ljubavi (Gortan i Vratović 1969, 355–356). Nakon Pucića ističe se i Ilija Crijević (lat. *Aelius Lampridius Cervinus*), također Dubrovčanin, rođen 1463. godine, a umro je 1520. godine. Autor je zbirke elegija *Ad Flaviam*, posvećene Flaviji, a zbirka sadrži dvanaest elegija i jednu pjesmu u hendekasilabima. U ovim elegijama Crijević govori o mladenaštvu te strastvenoj ljubavi, a zatim okrivljuje Flaviju što više nije njegova te sumnja da nikada ni nije pripadala samo njemu (Gortan i Vratović 1969, 381). I posljednji, Ignjat Đurđević (lat. *Ignatius Georgius*), rođen je 1675. godine, a umro je 1737. godine u Dubrovniku. Napisao je zbirku pjesama pod naslovom „Različne pjesničke igrarije“ (lat. *Poetici lusus varii*) u kojoj se nalazi ljubavna elegija „San o gospođi“ (lat. *Somnium de domina*). Elegija je erotskoga sadržaja te govori o stupnjevima ljubavnoga odnosa u kojima pjesnik koristi tipične likove antičke ljubavne elegije, gospodaricu (lat. *domina*) i suparnika (lat. *rivalis*): Đurđević se budi iz sna koji mu je prikazao njegovu gospodaricu zagrljenu s drugim muškarcem, a taj drugi muškarac je njegov suparnik (Bosančić 2021, 12).

¹⁶ „Poezija 17. i 18. stoljeća“, materijali iz kolegija „Pregled poslijerenesanskog latiniteta“, *Merlin*, 2020./ 2021.

3.2.1. Ljubavno pjesništvo na području Hrvatske u 18. stoljeću

Osamnaesto stoljeće u Hrvatskoj nije obilovalo ljubavnim pjesništvom budući da je iskazan znatno manji interes za pisanje istog u odnosu na ranija razdoblja. Ipak, navest će se nekolicina pjesnika koji su obilježili ovo oskudno razdoblje ljubavnog pjesništva, a neki od njih su Đuro Hidža i Marko Bruerević, ali i pjesnikinja Katarina Patačić. Najprije je važno spomenuti Đura Hidžu¹⁷ (lat. *Georgius Higgia*), koji je rođen 1752. godine u Dubrovniku, a umro je 1833. godine. Bio je hrvatski pjesnik i prevoditelj te je pisao pjesme na talijanskome, latinskom i hrvatskom jeziku. Od ljubavnih pjesama na hrvatskome jeziku napisao je pjesmu pod naslovom "Pjesni Ljubici", a poznato je i da je autor zbirke ljubavnih pjesama. Njegov prevodilački rad s latinskog jezika smatra se vrlo značajnim, a prevodio je Vergilija, Horacija, Tibulove elegije, Ovidija, Propercija i dio Katula, ali i djela nekih dubrovačkih latinista. Zatim, treba spomenuti i Marka Bruerevića (lat. *Marcus Bruerius Desrivauxius*), pjesnika francuskoga podrijetla (franc. *Marc Bruère Desrivaux/des Rivaux*), rođenog 1770. godine. Umro je 1823. godine. Kao i Hidža, ističe se svojim prevodilačkim radom: na hrvatski je prevodio Katula, Propercija, Ovidija. Pisao je i prigodnice i poslanice svojoj supruzi, prijateljima i poznanicima, a zatim i pokladne pjesme. Od njegovih ljubavnih pjesama ističe se pjesma „Ljubav i ženidba“ na hrvatskome jeziku.¹⁸ Nadalje, Katarina Patačić rođena je 29. kolovoza 1745., a umrla je 1811. godine. Bila je hrvatska grofica i pjesnikinja¹⁹ te joj je pripisana zbirka pjesama napisana na kajkavskome narječju "Pesme horvatske" iz 1781. godine. Zbirka kajkavskih pjesama „Pesme horvatske“ sastoji se od trideset i jedne pjesme, a jedna od njih je „Očitovanje ljubavi“ (Furjan 2018, 14). Drugi pak dio ove zbirke sadrži pjesme raznolike tematike: prijateljstvo, vjernost, sreća, poštenje, a neke govore i o ljubavnoj boli (Fališevac 1995, 41). Budući da je u nekolicini njezinih pjesama lirski subjekt muškarac, javlja se sumnja da Patačić nije autorica pjesama te se navodi da ih je možda pod pseudonimom napisao upravo njezin suprug, Franjo Patačić (Furjan 2018, 13, 16). Ali Furjan (2018, 13) u svojem radu navodi da je Patačić vrlo dobro poznavala obilježja petrarkističke lirike u kojoj je inače lirski subjekt muškarac koji se obraća svojoj voljenoj. S obzirom na to, Furjan zaključuje da se Patačić samo držala forme petrarkističke lirike, koja joj je služila kao inspiracija u pisanju svojih ljubavnih pjesama.

¹⁷ „Đuro Hidža“ *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*.

¹⁸ „Marko Bruerević“ *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*.

¹⁹ „Katarina Patačić“, *Wikipedia*, 2022.

4. Kršćanski i antički utjecaj na ljubavne elegije Vice Petrovića

U ovome poglavlju interpretirat će se Petrovićeve elegije u kontekstu kršćanskog i antičkog utjecaja na tri temeljna motiva: ljubav i bol, smrt i zagrobni život te opis supruge. Ova tri motiva izabrana su jer je tijekom prevođenja elegija uočeno da pjesnik u sve četiri elegije naglasak stavlja na izražavanje ogromne ljubavi prema preminuloj supruzi, svoje boli i drugih emocija, a zatim opisuje njezinu smrt i zagrobni život te iznosi i stihove u kojima opisuje preminulu. U nastavku je prikazana tablica s kršćanskim i antičkim izrazima i motivima pomoću koje će se interpretirati sve četiri Petrovićeve elegije.

Tablica 1. Izdvojeni kršćanski i antički izrazi i motivi

Naslovi elegija	Kršćanski izrazi i motivi	Antički izrazi i motivi
1. <i>In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.</i>	Deus pietas proba vita	Bactra ultima Thule Manes Aemus Elysium Styx Megaera Stygius Juppiter Stygius lacus Manes superi Parca nectar Notus
2. <i>Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet</i>	mens/pars melior patrium caelum pietas preces Deus caelum Auctor rerum caelum et stellae	Medea Eurydica vates maritus Tartareus canis Cephalus Procris Siren superi Phoebe stellifer Eridanus Dei ambrosia
3. <i>Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno</i>	Orbis nitens aeternus numen amoena vireta	Olympus Penates superi

4. <i>In die anniversario obitus uxorii</i>	preces pars melior caelum numen	Musae Di
---	--	-------------

4.1. Ljubav i bol

Budući da su ljubav i bol kao najintenzivnije emocije koje čovjek može osjetiti česta tema u književnosti, osobito u poeziji, veliki je broj antičkih, ali i latinističkih pisaca upravo u stihovima pronašao olakšanje za izražavanje svojih emotivnih stanja uzrokovanih ljubavlju i boli. Jedan od njih je i značajni, ali nedovoljno poznati i čitani hrvatski latinist Vice Petrović: temeljna inspiracija za pisanje ljubavnih elegija njegove su vlastite tragedije. Godine 1738. Vice Petrović pretrpio je gubitak sina Petra i kćeri Marije, a pet godina kasnije, 3. srpnja 1743. godine, umrla mu je i vječno neprežaljena i voljena supruga čiju smrt oplakuje u čak četiri elegije koje se mogu uzeti za primjer jedne istinske i prave ljubavi (Gortan i Vratović 1970, 247). S obzirom na to, u nastavku će se elegije interpretirati u kontekstu ljubavi i boli na temelju antičkih i kršćanskih izraza i motiva, ali i upućivanja na antiku i kršćanstvo unutar elegija.

4.1.1. *In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.*

Naslov ove elegije potvrđuje nam datum smrti Petrovićeve supruge koja je umrla oko tri sata poslijepodne 3. srpnja 1743. godine. Potresen njezinom smrću pjesnik ju je vjerojatno napisao nedugo nakon njezine smrti kako bi si olakšao bol i tugu i stihovima zapečatio vječnu uspomenu na svoju voljenu. Prve stihove Petrović započinje obraćajući se svojoj voljenoj supruzi te žaleći samoga sebe zbog emocionalne boli koju osjeća budući da je supruga, draža mu od života (*vita mihi carior uxor*) napustila zauvijek njega, njihovu postelju i njihovu djecu. Ovi dirljivi početni stihovi daju uvod u pjesnikovo emocionalno stanje prouzrokovano supruginom smrću čemu doprinosi i emotivni izraz *me miserum* u četvrtom i petom stihu kojim otkriva tragove tuge, boli i patnje koje nosi u sebi nakon što ga je napustila njegova voljena.

Siccine dividimur, vita mihi carior uxor.

Morte tua nostrum dissociante thorum?

Siccine me miserum, nunquam relictura, relinquis

*Me miserum et natos, pignora cara, tuos? (I, 1–4)*²⁰

Svoju čežnju za njezinom prisutnošću opisuje koristeći toponime *Bactra* i *ultima Thule*. Njezin odlazak s ovoga svijeta učinio je da je njihova međusobna udaljenost puno više od fizičke udaljenosti, ona je i emocionalna i duhovna:

Non te Bactra tenent, non me nunc ultima Thule,

Longius est spatium, nos quod abesse facit. (I, 5–6)

Upotrijebivši antički motiv Baktre koja je bila glavni grad antičke pokrajine Baktrije, a danas je to grad Balkh u sjevernome Afganistanu, i Tule, koja je predstavljala daleki otok na sjeveru, Petrović naglašava da je njihova udaljenost puno veća od geografske udaljenosti. U kasnoj antici nastala je sintagma *ultima Thule* koja je postala sinonim za neku jako daleku, misterioznu i nepoznatu zemlju (*HE*, mrežno izdanje). U izricanju njihove udaljenosti pjesnik je iskoristio ova dva toponima koji su se koristili za izražavanje najudaljenijih prostora kako bi dodatno naglasio da su on i supruga, njezinom smrću, odvojeni i udaljeni čak i više od toga.

Budući da je jedna od specifičnosti ljubavne elegije projiciranje u mit gdje pjesnik izjednačava vlastite osjećaje i ljubavno iskustvo s velikim mitskim ljubavnim pričama, Petrović veličinu ljubavi prema preminuloj supruzi u stihovima 7–14 indirektno opisuje kroz antički mit o Orfeju, hrabrom pjesniku koji je svojom lirom i pjesmom, u nadi da će povratiti svoju voljenu Euridiku, očarao cijeli podzemni svijet:

Nunc mihi, nunc cantum ventosque amnesque morantem,

Nunc cuperem auditas Manibus esse fides.

Non summo ut faciam quercus descendere ab Aemo

Aut stare immotas voce canentis aves.

Sed carae ut repetam fugientem conjugis umbram

Nunc prece, nunc cythara consociante preces.

Irem audax (amor ipse facem praeferret eunti)

Plena tenebrarum per loca, plena metus. (I, 7–14)

²⁰ Svi latinski stihovi Petrovićevih elegija preuzeti su iz: Körbler 1911 (284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 295).

Orfej je u grčkoj mitologiji predstavljao pjevača i glazbenika koji se zaljubio u mladu Euridiku. Nju je jednoga dana u vrtu dok je brala cvijeće za nogu ugrizla zmija otrovnica. Budući da je prekasno dotrčao vidjeti što se dogodilo, nije ju stigao spasiti te je ona umrla. Nakon smrti svoje voljene bio je preplavljen tugom i očajem, ali je odlučio skupiti snage i učiniti nešto što do tada nije napravio nijedan smrtnik. Spustio se u podzemni svijet i svojom glazbom oduševio Harona, starog lađara, koji ga je odlučio prevesti preko rijeke Stiks. Kada je došao pred Hada i Perzefonu, zamolio ih je za suprugin povratak. Ako mu je odluče ne vratiti, ponudio je samoga sebe u podzemni svijet gdje će moći živjeti sa svojom Euridikom. Orfejeva pjesma izazvala je emocije kod svih stanovnika podzemlja, a Had, kad je uvidio da je ganuo i njegovu suprugu Perzefonu, odluči mu vratiti suprugu uz jedan jedini uvjet: na povratku u gornji svijet ne smije se okretati za Euridikom. Orfej je pristao na to, ali korak pred ulazak u gornji svijet nestrpljivo se okrenuo ne bi li vidio je li Euridika zalutala. Prekršio je zahtjev kralja podzemnog svijeta i Euridika je po drugi put umrla. Nakon toga, Orfej je još jednom pokušao vratiti svoju suprugu, ali ga Haron više nije htio prevesti na drugu stranu obale Stiksa (Zamarovský 2004, 250–251).

Kao i hrabri Orfej, pjesnik bi učinio sve u svojoj moći da vrati svoju milu suprugu. Hrabro bi otišao (*irem audax*) u podzemni svijet koji opisuje kao mjesto *plena tenebrarum, plena metus*. Zaželio bi liru koju su čuli mani i pjesmu kojom bi uspio zaustaviti vjetrove. Mani (lat. *Manes*) u rimskoj mitologiji predstavljaju duše pokojnih predaka, ali i bogove podzemlja. Prema rimskim vjerovanjima, svaka je obitelj morala prinostiti žrtve (žito, sol, kruh, vino) i moliti se svojim manima, a ako su to činili, mani bi ih štitili (Zamarovský 2004, 209). Petrović pjesmom ne bi htio začarati ptice ili spustiti hrast s planine Hem,²¹ već moliti za povratak svoje mile supruge. Za njezin povratak, suočio bi se s raznim opasnostima, pa i mračnim i strašnim mjestima kao što je antički podzemni svijet. Kako bi naglasio da ga u pokušaju njezinog povratka ništa ne bi moglo spriječiti ili preplašiti, koristi antičke izraze vezane uz podzemni svijet: *Styx, fera vipereo crine Megaera, majestas Stygii truculenta Iovis*.

Non me, non novies Styx interfusa teneret

Vimineae et novies trajicienda rate.

Non fera vipereo terreret crine Megaera,

Majestas Stygii non truculenta Iovis.

²¹ Hem u grčkoj mitologiji predstavlja tračkog kralja. Žena mu je bila Rodopa te je s njom imao dvije kćeri: Strimon i Hebru. Hem i Rodopa su se uspoređivali sa Zeusom i Herom pa su stoga kažnjeni te pretvoreni u planine. Tako su se nekada nazivale tračke, balkanske planine. („Hem“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje).

Forsan et ille pius lacrymas ad verba precantis

funderet, et reditum Conjugis annueret. (I, 19–24)

Rijeka Stiks²² u grčkoj mitologiji predstavlja rijeku koja se nalazi na granici zemlje i podzemnog svijeta te okružuje podzemni svijet devet ili deset puta pa se mogla prevaliti samo uz pomoć Harona koji je prevozio mrtve duše. Antičkim motivom rijeke Stiks pjesnik upućuje na to da bi u nakani da povrati ljubav svojega života na zemaljski svijet, prevalio i rijeku u podzemnome svijetu. U podzemlju su se nalazile i tri božice osvete – Erinije: Alekta, Megera i Tisifona, a ekvivalentne su rimskim Furijama. Često se prikazuju s krilima i zmijama na glavi umjesto kose (Seemann 2018, 154–155). Opisom nemilosrdne osvetnice Megere Petrović ukazuje na to da ga ne bi ni strašno mitološko biće sa svojom zmijolikom kosom moglo zastrašiti, kao ni mrko dostojanstvo stigijskog Jupitera (*majestas Stygii truculenta Iovis*). Izrazom *Stygius Iuppiter* pjesnik moć vrhovnog boga Jupitera (grč. Zeus) i njegovu važnost za gornji svijet poistovjećuje s važnošću i moćnošću kralja i vladara podzemnoga svijeta Hada (lat. Pluton). U dvadeset i trećemu i dvadeset i četvrtome stihu pjesnik referira na Jupitera izrazom *ille pius* govoreći da bi možda i moćnoga boga Jupitera ganule njegove bolne molitve pa bi popustio nad molbama za suprugin povratak. Kako bi ukazao na svoju hrabrost i neustrašivost u ljubavi, Petrović koristi najstrašnija i najmoćnija mitološka bića koja je u stanju nadvladati za suprugin povratak.

Nakratko se vraća u stvarnost što se očituje iz postavljenog pitanja samome sebi: *Quid loquor, ah, demens?* te shvaća da ne može vratiti preminulu suprugu, a to opet potkrjepljuje antičkim motivom rijeke Stiks (*Stygius lacus*). Prema grčkoj i rimskoj mitologiji jednom prevezena mrtva duša preko rijeke Stiks više se nije mogla vratiti nazad, a iznimno su se ipak vratili: Orfej, Psiha i Perzefona koje je nazad prevezao Haron.

Quid loquor, ah, demens? Non est revocabilis ultra.

Transvecta est Stygios quae semel umbra lacus,

Non redit ad fontem, quae fontem deserit unda,

Nec reflorescunt, quae cecidere, rosae. (I, 25–28)

²² „Stiks“ *Wikipedia*, 2021.

Budući da ne može učiniti ništa kako bi barem nakratko vratio preminulu, jedino što mu preostaje je tugovati: *superest nil nisi flere mihi...* i čekati vlastitu smrt: *dum cineri uxoris jungar et ipse cinis*. Njegov život bez nje gubi smisao, izgubio je svu svoju sreću te se nema više čime obradovati što izražava emotivnim uzvikom *quo lever, heu!*

Ergo, quod est miseris reliquum solumque levamen,

Quo lever, heu! superest nil nisi flere mihi,

Nil nisi flere meos, saevissima vulnera, casus.

Dum cineri uxoris jungar et ipse cinis. (I, 29–32)

Metaforičnim stihovima (33–36) implicira na vremenski razmak između ženine smrti i smrti djece. Nije ni stigao ublažiti bol nakon smrti sina Petra i kćeri Marije (*geminatus luctus*), smrt mu je već odnijela suprugu (*cadit tertia victima saevae morti*) i dodatno pojačala bol. Supruginu smrt opisuje izrazom *vulneribus victima caesa tribus* kojim čitatelju otkriva da mu je osim Marije i Petra ranije umrlo još jedno dijete.

Vix afflictata domus geminati insignia luctus

Exuerat, madidas non bene sicca genas:

Ecce cadit saevae jam tertia victima Morti

Uxor, vulneribus victima caesa tribus. (I, 33–36)

Poslije smrti djece supruga mu je bila jedini oslonac i potpora u teškim trenucima, a uz njezinu utjehu se nije smatrao bijednim: *nec me illa omnino miserum solante putabam*, ona ga je slušala i nesebično ublažavala njegovu bol. Pjesničkom slikom i usporedbom *ut in rivos secta fit unda minor* pjesnik izražava da se uz utjehu supruge njegova bol i tuga smanjivala, slično kao što se trag vala smanjuje i nestaje u rijeci.

Decrescit siquidem fidas diffusus in aures

Luctus, ut in rivos secta fit unda minor. (I, 81–82)

Nakon njezine smrti nema više s kime podijeliti svoju bol i patnju; kad je ona umrla, ostao je bez svega, ruka sudbine (*manus Parcae*) mu je sve oduzela. Spominjući antičke božice sudbine Parke (grč. Moire), pjesnik personificira smrt koja mu je otela suprugu, dok izraz *afflicta mens* predstavlja njegovu nemoćnost i duševnu bol nakon što mu je umrla supruga koja mu je pružala snagu. Što se tiče antičkih božica sudbine, važno je istaknuti da je rimski narod u svojim počecima štovao i priznavao samo jednu Parku, božicu porođaja. Kasnije su stvorili tri sestre

sudbine pod grčkim utjecajem koje su se zvale Klota, Lahesa i Atropa. Klota je plela nit života, odnosno određivala rođenje, Lahesa je rasplitala nit života, i posljednja, Atropa je trgala nit života i određivala trenutak smrti. Njihov rimski pandan su Nona, Decima i Morta kako su ih rjeđe nazivali (Zamarovský 2004, 262).

Cuncta, illa rapta, rapuit manus invida Parcae,

Unde afflictis malis mens capiebat opem. (I, 93–94)

Iako su Petrović i njegova žena trideset godina proveli zajedno (*quia ter denos mecum una exegerit annos*), njezina smrt čini njegovu bol i tugu još snažnijom zbog njihove emocionalne povezanosti. Emocionalnu povezanost te bol koja proizlazi iz gubitka voljene osobe pjesnik opisuje kroz metaforu:

Sic tener, ac mollis ramo si ramus adhaesit,

Disjungas facili vincla novella manu.

Frangitur annosus, vel vix victusque gemensque

Alter ab amplexu solvitur alterius. (I, 99–102)

Za njega njihov tridesetogodišnji brak simbolično predstavlja dvije povezane grane koje, kad se rukom raskinu zbog iznenadne odvojenosti, izazivaju osjećaj boli. Njihova ljubav bila je toliko velika da njemu nije dovoljno vrijeme provedeno s njom na zemlji, život bez nje mu je toliko bolan i isprazan da mu dan postaje duži od mjeseca, a sat od dana: *omnis mense dies longior, hora die est*. Stihovima 109–112 dodatno pojačava svoju bol direktno se obraćajući supruzi *tu mihi dicebas*, pomalo ju srdito okrivljuje kako ga je mogla napustiti i bez njega otići na drugi svijet. Prije svoje smrti mu je govorila da joj bez njega ništa neće biti slatko: *sine me nil dulce futurum*, čak ni kada bi joj nektar, antičko piće bogova teklo u usta: *non si ipsum flueret nectar in ora, tibi*, čime ističe da je njihova ljubav jedinstvena i da ne postoji ništa što bi im moglo nadomjestiti jedno drugo. Antičkim motivom južnog vjetrova Nota, sina titana Astreja i božice Eos pjesnik iskazuje sumnju u ispraznost njezinih riječi i obećanja te joj postavlja pitanje: *In rapidos abeunt cur tua dicta Notos?*, ali zaključuje da nije otišla sama na drugi svijet: onaj bolji dio (*pars melior*) njega otišao je s njom, a drugi dio koji je *plena dolore* ostao je na zemlji.

Tu mihi dicebas sine me nil dulce futurum,

Non si ipsum flueret nectar in ora, tibi.

Quo sola ergo fugis, comitem aspernata maritum?

In rapidos abeunt cur tua dicta Notos? (I, 109–112)

...

Una mei pars tecum abiit, minor altera mecum est,

Pars abiit melior, plena dolore manet. (I, 115–116)

Njezina smrt ih je nakratko razdijelila (*mors tua divisit*), a njegova će ih ponovno spojiti (*mea nos conjugat*). Petrović nestrpljivo iščekuje taj sudnji dan što se očituje iz zaziva *o volet illa dies*. Smrt njegove supruge njemu ne predstavlja njihov kraj, već samo njihovu trenutnu odvojenost iz čega se može uočiti kršćanski utjecaj. On će joj ostati vjeran te nastaviti živjeti u nadi i vjeri da će se jednoga dana sjediniti sa svojom suprugom na nebu gdje će moći nastaviti njihovu trajnu ljubav, odnosno *foedus aeternum*.

O volet illa dies, quae partes uniat ambas,

Meque addat comitem tempus in omne tibi!

Mors tua divisit, mea nos conjugat, et urna

Consociet, thalamus quos sociare nequit. (I, 119–122)

4.1.2. *Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet*

Prošlo je mjesec dana od suprugine smrti, a pjesnikove rane još su uvijek svježije. Iz početnih stihova može se uočiti kršćanski utjecaj iz izraza *patrium caelum* kojim Petrović aludira na raj i *pars melior* kojim aludira na supruginu dušu:

Conjugis ut carae patrio mens debita caelo

Pars melior, miseram laeta reliquit humum: (II, 1–2)

Nakon što je supruga umrla, njezina duša otišla je u nebo, a pjesnik i dalje ne može ublažiti svoju bol, prolazi kroz teško duševno i emocionalno stanje otkad je ostao bez supruge te ni u čemu ne vidi radost i sreću: *Postquam, illâ raptâ, simul omnis rapta voluptas est mihi...*

Život bez nje mu nije život. Jedino što mu preostaje je tugovati (*queri*) i plakati (*flere*). Za vlastite suze kojima se referira na bol koju proživljava ističe *sed quae plus, Medea, tuo gramine fellis habent*. Obraćajući se Medeji, mitološkoj čarobnici, govori da njegove suze imaju više

otrova nego njezina trava te time naglašava intenzivnost svoje boli koja ga istovremeno hrani i uništava:

Pabula sunt lacrymae, lacrymae sunt pocula, sed quae

plus, Medea, tuo gramine fellis habent. (II, 7–8)

Svoju žudnju i ljubav prema preminuloj supruzi još jednom opisuje kroz antički mit o Orfeju i Euridiki. Ljubav prema svojoj voljenoj smatra superiornijom i većom od mitske ljubavi Orfeja i Euridike govoreći da čak ni Euridika nije toliko tražena od svojeg supruga onoliko koliko pjesnik traži svoju voljenu na raznim mjestima: *in sylvis, in florentibus hortis, per juga, per valles*. Na mitskog pjevača Orfeja referira se izrazom *vatis maritus*, kojeg je na ulasku u podzemni svijet zastrašio Kerber kojeg naziva *Tartareus canis*.

Unam te in sylvis, unam in florentibus hortis

Per juga, per valles quaero, nec invenio.

Nec magis Eurydice est Vati quaesita marito,

Tartareum quamvis viderit ille canem: (II, 27–30)

Drugi primjer ljubavnog mita s kojim uspoređuje svoju ljubavnu patnju i bol priča je o Kefalu i Prokridi. Čak ni Kefalova bol nakon izgubljene supruge Prokride nije veća od njegove boli:

Nec magis est Cephalo Procris defleta, videnti

Deceptae errorem, flagitiumque manus;

Quam totas ego te noctes, mea vita, diesque

Quaero, nec inventam maestus abesse queror. (II, 31–34)

Kefal je bio sin boga Hermesa (lat. Merkur) i ljubavnice Herse te oženjen Prokridom, kćeri Erehteja, trećeg atenskog kralja. Bavio se lovom te se u njega zaljubila božica Eos koja ga je odvela na kraj svijeta, ali usprkos njezinom zavođenju Kefal je i dalje ostao vjeran svojoj supruzi Prokridi. Silno se htio vratiti svojoj voljenoj Prokridi pa moli božicu Eos za povratak kući, a ona mu odlučuje ispuniti želju pod uvjetom da iskuša Prokridinu vjernost jer je bila sigurna da mu Prokrida neće ostati vjerna. Kefal je poprimio oblik stranca te se vratio kući. Isprva Prokrida nije poklekla strančevom udvaranju govoreći da je vjerna svojem suprugu, ali kad ju je odlučio testirati stavivši pred nju nakit, nije dva puta razmišljala. U tom trenutku božica Eos vratila je Kefalu njegov pravi oblik. Prokrida od sramote odlazi u planinu, ali Kefal unatoč supruginoj izdaji odlazi ju potražiti. Vratila se s Kefalom kući, ali u njoj se budi ljubomora kada

joj pastir kaže da Kefal u šumi za vrijeme lova doziva Nefelu.²³ Ljubomorna Prokrida odlazi u šumu te se skriva iza grmlja, a kad je čula da Kefal doziva drugu ženu, od tuge je zajecala. Kefal je, misleći da se u grmlju skriva nekakva divlja životinja, bacio koplje u Prokridinom smjeru. Shvaća da je pogodio svoju suprugu, ali je ne uspijeva spasiti pa joj objašnjava zašto je dozivao božicu Nefelu: Prokrida je, znajući da joj je suprug ipak vjeran, umrla s olakšanjem u njegovim rukama (Zamarovský, 2004, 180). Petrović je vjerojatno upotrijebio ovu mitsku ljubavnu priču kako bi kroz mitološki lik Kefala naglasio svoju vjernost prema preminuloj supruzi. Kao što je Kefal ostao vjeran svojoj Prokridi čak i kad ga je božica praskozorja Eos odvojila od supruge i imala namjere zavesti ga, tako i Petrović ostaje odan i privržen svojoj supruzi i nakon njezine smrti. Osim što ga nakon njezinog odlaska na drugi svijet nijedna pjesma ne može umiriti, navodi da njegove oči ne privlači nijedna druga žena:

Non aures cantus, non fila loquacia mulcent;

Non oculos formae gratia, flosque rapit. (II, 25–26)

Također, moguće je da pjesnik smrt svoje supruge poistovjećuje sa smrću Prokride koja je nepravедno umrla budući da ju je Kefal zabunom usmrtio misleći da se u grmlju skriva nekakva divlja životinja, a ne njegova supruga. Pjesnik također smrt svoje supruge u elegijama često prikazuje kao nekakvu strašnu nepravdu kroz personifikaciju smrti koja mu je otela (*eripuit*) suprugu, kako npr. navodi u četvrtom stihu četvrte elegije: *Mors heu! saeva meae Conjugis eripuit.* (IV, 4)

Nadalje, suprugino dražesno lice pjesniku je i noću i danju u mislima te gdje god bio i gdje god išao, pričinja mu se da ju vidi i čuje. U nastavku, premda ju nigdje ne uspijeva pronaći, njezina slika mu je uvijek pred očima (*ante oculos errat tua semper imago*), a često mu se pričinja i da čuje glas svoje supruge:

Si qua avis in densis, Siren innoxia, lucis

Est audita mihi fundere dulce melos

Sisto gradum, et similis deceptus imagine vocis

Est, inquam, est cantus conjugis ille meae. (II, 37–40)

Pjesnik u prethodnim stihovima koristi antički izraz *innoxia Siren* kako bi uputio na melodično pjevanje ptice koje uspoređuje s glasom svoje mile supruge. Premda Sirene u antičkoj mitologiji

²³ Nefela u grčkoj mitologiji predstavlja božicu oblaka. Kefal je zapravo dozivao oblak u čijoj sjeni bi se mogao odmoriti, Prokrida nije shvatila metaforičko značenje iza Kefalovog dozivanja Nefele (Zamarovský 2004, 180).

predstavljaju personifikaciju smrti te se prikazuju kao žene s velikim krilima i ptičjim nogama, a imale su i zavodljive, smrtonosne glasove (Seemann 2018, 115), pjesnik ipak smrtonosnome mitološkom biću *Siren* dodaje pridjev *innoxia* kako bi uputio na to da je pjev ptice bezopasan i neškodljiv. Od 41–49 stiha pjesnik opisuje žudnju za prisutnošću supruge te postavlja pitanje: *Quae mora (jam sol est ortus) abesse facit?* Sam sebi pruža utjehu ponavljajućim izrazom *iam, iam veniet*. Ukazuje na to da možda postoji razlog njezinog kašnjenja, a razlog je pobožnost (*pietas*). Provodi vrijeme moleći se (*fundens preces*) Bogu na kojeg se referira antičkim izrazom za višnje bogove *superi*. Petrović u ovome stihu ne koristi imenicu u jednini kako bi naznačio jednog Boga, već je zamjenjuje imenicom u množini iz čega se očituje utjecaj antičke mitologije u izvornom tekstu.

Sed jam jam veniet; latet illâ forte sub umbra,

Aut illi pietas est sua causa morae.

Causa morae est certe pietas: nisi fallimur, haec est,

Fudentem ad superos quae vidēt hora preces. (II, 45–48)

Njegove emocije variraju od boli, uznemirenosti do ljutnje i bijesa na samoga sebe jer shvaća da mu se sve samo pričinjava. Neprestano sanjari o njezinoj pojavi pa okrivljuje samoga sebe da je lud i bezuman: *stultus, et amens*, ali svejedno opet dospijeva u svoja lutanja: *rursus in errores tamen hos delabor* te nastavlja sanjariti. Ne uznemiruje ga samo njegova unutarnja borba, već i spoznaja da je nadživio suprugu te se nada da će ga tuga i bol koju proživljava ubiti i da će ga smrt odnijeti:

Nec quod sim discors, angit modo; saevius angit

Vivere me longos te sine posse dies. (II, 59–60)

Nadalje, izraz *nova cornua Phoebes* u šezdeset i petom stihu predstavlja metaforu za mjesec dana kojih je prošlo od suprugine smrti. Feba u grčkoj mitologiji predstavlja božicu mjeseca te „nakon novih rogova Febe“, odnosno promjenom mjesečevih mijena pjesnik implicira na činjenicu da ga i nakon mjesec dana dugotrajna tuga i bol koju proživljava ne mogu uništiti.

Ecce tamen vivo nec post nova cornua Phoebes

Vis me maeroris perdere longa potest. (II, 65–66)

...

Vivo, equidem, vivo sed morte est tristior ipsa,

Quae sine te, conjux, vita relictâ mihi. (II, 69–70)

Jedino što mu pruža utjehu misao je da je ona sada na nebu sa svojom djecom koja su joj poravnala i otvorila put (*prona via*) prema Bogu (*ad Superos*):

At tu nunc choreis Natorum immixta tuorum,

Qui (prona) facili ad Superos te praeiere (via) gradu.²⁴ (II, 71–72)

Antički izraz *Superi* već u sljedećem stihu zamjenjuje kršćanskim izrazom u jednini *Deus* ukazujući na to da supruga sada uživa na nebu u harmoniji s Bogom gdje nije vezana za materijalne, prolazne stvari, već za duhovne.

Plena Deo frueris, nec, quae tibi parta, bonorum

Amittendorum te timor ullus habet. (II, 73–74)

Ondje je ona oslobođena bilo kakvih zemaljskih briga (*humiles curae*) te bezbrižno provodi vrijeme u bliskosti s Bogom. Stilskom figurom *prae caelo et stellis* pjesnik se referira na raj ukazujući na to da je pored neba i zvijezda (raja) njoj zemlja besmislena i bezvrijedna, ali ipak nije toliko bezvrijedna jer se ondje nalazi njezin uplakani suprug čiju bol jedino ona može ublažiti. Ističe i da je dugo bacan vjetrovima i valovima (*iactatumque diu ventisque undisque*), drugim riječima, provodi nemiran i bolan život nakon njezine smrti.

Non te humiles curae, non te mortalia tangunt;

Prae caelo, et stellis quam tibi sordet humus!

Sordet humus certe, non sic tamen, ut tua nunquam

Ad miserum flectas lumina blanda virum;

Audire aut flentem fugias, et saucia flentis,

Qua licet, admotâ corda fovere manu;

Iactatumque diu ventisque undisque vocare

Ad laeta Eridani littora stelliferi. (II, 85–92)

Posljednja četiri stiha ove elegije Petrović završava slično kao i u prvoj elegiji, s nadom da će što prije sa svojom suprugom dijeliti radost i nastaviti vječni život na nebu. Njegov život nakon njezine smrti puno je gori od njezine sudbine. On se hrani otrovnom žuči (*felle ego*), provodi

²⁴ U ovome stihu pentametar se može čitati na dva različita načina: *facili gradu* može se zamijeniti s riječima u zagradama, *prona* i *via*. I u jednom i u drugom slučaju pentametar metrički funkcionira.

život bez voljene supruge, dok se ona hrani ambrozijom bogova (*tu Divum ambrosia*). Ambrozija je u grčkoj mitologiji predstavljala hranu besmrtnika, olimpskih bogova. Ovim antičkim motivom i metaforom ukazuje na to da ona sada provodi život ispunjen radošću na nebu jer se ondje nalazi sa svojom djecom. On joj na tome ne zavidi (*non tamen invideo tua gaudia*), ali se raduje uskoro joj se pridružiti (*laetitiae consors esse tuae*) te s njom nastaviti vječni život i ljubav.

Quam tua sors felix, quam nostra simillima morti est,

Felle ego, tu Divum vesceris ambrosia.

Non tamen invideo tua gaudia, sed miser opto,

Laetitiae consors quam prius esse tuae. (II, 93–96)

4.1.3. *Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno*

Tri godine od suprugine smrti je prošlo, a pjesnik i dalje ne može prihvatiti gubitak svoje voljene te joj posvećuje sedamdeset novih stihova ispunjenih očajem kroz koje izražava svoju nemoć i prazninu nakon što ga je supruga napustila. Premda svjestan da supruga na nebu provodi bezbrižno vrijeme, moli ju da odvrati svoj pogled s vatrenog Olimpa (*ignifer Olympus*), odnosno nebeskog svoda (*Orbis nitens*) na zemlju i pogleda (*huc flecte oculos*) svojeg supruga pokvašenog suzama (*perfusum lacrymis*). Olimp je u grčkoj mitologiji predstavljao planinu na kojoj je živjelo dvanaest bogova te su ondje provodili svoje vrijeme.²⁵ Antički motiv Olimpa pjesnik koristi kao metaforu za nebo, raj čija je ona sada stanovnica. Iz drugog stiha koji glasi *qui te inter cives gaudet habere suos* može se uočiti koliko Petrović smatra svoju suprugu posebnom i jedinstvenom da se mjesto na kojemu se ona sada nalazi može smatrati počašćenim imajući nju među svojim stanovnicima. Ponavljajućim izrazom *aspice* u šestom i sedmom stihu osjeti se pjesnikov vapaj za njezinom prisutnošću, ali i osjećaj patnje jer ni nakon tri godine od suprugine smrti on nema nikakvu nadu za spas od tuge i boli koju osjeća.

Quodcumque igniferi jubar incolis, uxor, Olympi,

Qui te inter Cives gaudet habere suos,

Seu placuit, medium quae semita dividit Orbem

²⁵ „Olimp“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje.

Lactea, seu liquidi nescia stella maris;

Huc faciles, huc flecte oculos, et ab Orbe nitenti

Perfusum lacrymis aspice blanda virum.

Aspice, et affer opem misero, cui nulla salutis

Spes reliqua est, illam ni tua dextra ferat. (III, 1–8)

Petrović ne može vjerovati da mu život teče bez njezine prisutnosti: *ecce mihi, nunquam fieri quod posse putabam, tot sine te veniunt, tot fugiuntque dies*. Nadao se da će njega i djecu prije nego i on umre posjetiti iz raja (*ante reversuram summis te rebar ab astris*), ali prošle su tri godine od njezine smrti, a on živi život ispunjen očajem i boli koji se ne može nazivati životom (*vivere, si vitam vivere nolle voces*). Zanimljivo je primijetiti da pjesnik u jedanaestom stihu koristi ponovno motiv zvijezda kao metaforu za raj, ovaj put imenicu *astra*, dok je u drugoj elegiji koristio imenicu *stella*.

Ante reversuram summis te rebar ab astris

Ad plenam hanc luctus, tristitiaeque domum,

Quam me non pariter praedam fore mortis avarae,

Quae caput heu! duro messuit ungue tuum.

Et tamen en miserum me tertius aspicit annus,

Vivere, si vitam vivere nolle voces. (III, 11–16)

Premda mu je srce puno boli, pjesnik se istovremeno i ljuti što supruge više nema (*te irascor abesse*), jer nema s kime podijeliti dobre trenutke. S druge strane, ako ga muče zla (*mala me cruciant*), također čezne za njom jer mu ona jedina ublažava probleme i bol (*mala nostra leves*). Čak i ako mu se dogodi nešto dobro, to ne pomaže i ne ublažava mu bol ni na trenutak jer se događa bez njezine prisutnosti, a on ju treba kao *sociam participemque boni*.

Si quid forte boni video, te irascor abesse,

Te sociam cupio participemque boni.

Si mala me cruciant, quorum me nulla relinquunt,

Te cupio absentem, quae mala nostra levés.

Utraque sic me sors miserum crudeliter angit,

Et mala me cruciant, et bona nulla juvant. (III, 17–22)

Zla ga neprestano muče, ali ništa ga ne može usmrtiti i uništiti, ni suze (*non lacrymae*), ni tuga (*non maeror*), koja mu izjeda srce. Antičkim izrazom *muti Penati* u dvadeset i petom stihu pjesnik navodi da ni Penati ne mogu uništiti patnju i bol kroz koju prolazi i koju podnosi. Penati su u rimskoj mitologiji bili kućni bogovi kojima su se prinosile žrtve (Zamarovský 2004: 268). Petrović ovim antičkim izrazom i metaforom izražava činjenicu da više nema svih članova obitelji u kući stoga su Penati nijemi (*muti*) jer im nema tko više iskazivati počast. Budući da ga njegova ogromna bol i tuga ne mogu uništiti (*conficere*), pjesnik smatra da bi mogao svladati i najopasnije zvijeri te je uvjeren da bi mogao preživjeti usred voda i vatre: *In mediis illaesus aquis, mediosque per ignes...* Izrazom *durum cor* u tridesetom stihu izražava koliku emocionalnu snagu posjeduje s obzirom na to da osjeća snažnu emocionalnu bol nakon suprugine smrti.

Et mala me cruciant, et bona nulla juvant.

Non lacrymae, quibus usque rigor noctesque diesque,

Non me qui longus pectora maeror edit,

Non, sine te muti, muti sine prole Penates,

Perdere non possunt quae mala tanta fero.

Objiciar si praeda feris, fera nulla nocebit,

Conficere immensus quem nequit ipse dolor.

In mediis illaesus aquis, mediosque per ignes,

Qui sum tam duro corde, superstes ero. (III, 23–30)

Nadalje, stihovima 47–55 opisuje kakav život ispunjen tugom i jadom živi nakon što ga je mila supruga napustila: ne prestaje plakati (*non tamen hinc cessant lacrymae*), suze mu teku same od sebe poput *iugis aquae*. Razlog tome je ili navika (*longa facile assuetudine currunt*), budući da su mu te tri godine bez supruge ispunjene tugovanjem i neprekidnim plakanjem, ili pak činjenica da mu plakanje pruža utjehu (*qui miser est, flendo levamen habet*). Na kontradiktoran način opisuje svoju tugu, pa navodi da ne voli suze jer mu pružaju kratkotrajnu utjehu, ali ipak voli jer hrane njegov bijes.

Non tamen hinc cessant lacrymae, et nolentibus ultro

Erumpunt oculis, iugis ad instar aquae:

Aut quia jam longa facile assuetudine currunt,

Aut quia, qui miser est, flendo levamen habet.

Sed si quid fletus solati forsitan affert,

Est breve; nec lacrymas, ut lever aeger, amo.

Ast amo, uti misero quae dant alimenta furori,

Ut morientem olei suscitât unda facem.

Talis vita mihi post te, mea vita, relicta est. (III, 47–55)

Ipak, postoji mala utjeha koja smiruje i tješi njegovu bolnu i bolesnu dušu (*mens aegra*), a to je njezina sudbina (*tua sors optima*), činjenica da je ona sada sretna na nebu gdje uživa u golemim dobrima zajedno sa svojom djecom. Njezina radost ondje smiruje mu bol, a za njezinu radost on bi podnio svu bol i sva zla ovoga svijeta (*scilicet insiliant in me mala cuncta*).

Est tamen, est mentis (neque vera negabimus) aegrae,

Quod levet aerumnas, auxiliumque ferat.

Me tua solatur sors optima, sortis acerbae

Sic ut me faciat non meminisse meae;

Laetitiâque magis cumulât, quam turba malorum,

Quae ferimus, restant quaeve ferenda, premit.

Scilicet insiliant in me mala cuncta. libenter

Cuncta feram, immensis te potiente bonis. (III, 57–64)

I ovu elegiju pjesnik završava sličnim stihovima kao i prethodne dvije elegije pod kršćanskim utjecajem nadanja i vjerovanja u vječni život nakon smrti: poziva ju da poveća svoju radost na nebu te bude dobrotiva prema njemu (*inque pium benigna virum*) i poželi (*voles*) sa svojim suprugom i sudrugom u bračnoj postelji (*consors thalami*) nastaviti radostan i vječan život na nebu kakav su imali i na zemlji.

Restat, ut ipsa tuis cumules haec gaudia donis,

Inque pium haud renuas esse benigna virum;

Ut quem consortem thalami quondam, uxor, amasti,

Nunc socium istius sortis habere velis;

Atque, ut spero, voles vita mihi dulcior Uxor,

Et si quid vita dulcius esse potest. (III, 65–70)

4.1.4. In die anniversario obitus uxorii

Posljednju i možda najbolnju elegiju od sve četiri, budući da su to ujedno i stihovi posljednjeg pozdrava upućenih supruzi, Petrović piše na obljetnicu njezine smrti. Već u prvim stihovima izražava osjećaje težine i gorčine koje poistovjećuje s kobnim danom smrti svoje supruge: obraća se muzama (*Musae*) i navješćuje im da je došao dan koji opisuje kao *acerba* i *horrenda dies* koji su mu kao takav odredili bogovi (*Di*). Od toga dana on vodi bitku sa svojom boli i tugom te mu život gubi svaki smisao. Utjecaj antičke mitologije već u samom početku može se uočiti iz obraćanja muzama i korištenja imenice *Dei (Di)* u množini. Muze su kćeri Zeusa i božice Mnemosine te su bile božice pjesništva, znanosti i umjetnosti i kao takve nadahnjivale su umjetnike. Ima ih devet: Talija je zaštitnica komedije, Uranija astronomije, Melpomena tragedije, Polihimnija himni i zbornog pjevanja, Euterpa lirike, Klio povijesti, Kaliopa epskog pjesništva, Erato ljubavnog pjesništva i posljednja, Terpsihora, zaštitnica je plesa (Zamarovský 2004, 228).

Haec est illa dies, Musae, quam semper acerbam,

semper horrendam Di statuere mihi. (IV, 1–2)

Nadalje, lice supruge mu se nakratko pričinilo u snu što mu je izazivalo tešku bol i postalo uzrok zašto ponovo plače (*misero fletus est mihi causa novi*). Lice supruge opisano je kao *plagis ora cruenta tribus*. Izraz *plagis ora cruenta tribus* predstavlja metaforu za troje Petrovićeve djece koji su umrli prije nje, kao i prethodni izraz *vulneribus victima caesa tribus* u prvoj elegiji. Dok ju grli i svojim suzama zalijeva njezine rane, ona mu iz ruku nestaje.

Dum miseram amplexor, dum fletu vulnera spargo,

Protinus ex manibus flebilis umbra fugit. (IV, 13–14)

Okupio se na dan obljetnice njezine smrti s djecom na njezinom grobu koji ukrašavaju cvijećem (*cumulamus floribus urnam*) te se mole Bogu (*moturasque Deos fundimus ore preces*), plaču (*fundimus lacrymas*) i dozivaju njezino ime (*vir vocat et Nati*). Antički utjecaj u ovim stihovima još jednom se može uočiti iz pjesnikovog korištenja imenice u množini *Dei* za sveto biće, Boga.

Ecce tibi maestis cumulamus floribus urnam,

Moturasque Deos fundimus ore preces.

Fundimus et lacrymas, teque ad tua busta sedentes

Vir vocat, et Nati, turba dolenda, tui. (IV, 17–20)

Nada se da će barem njezina pojava u obliku sjene biti prisutna te ju doziva: *nunc, precor, o charae conjugis Umbra, veni*, ali budući da se ona ne odaziva i ne pojavljuje, bol mu postaje intenzivnija te se njegov očaj očituje iz pitanja postavljenih supruzi:

Cur non respondes? quae te tam dura silenti

Lex tenet, aut vincata est quo tua lingua gelu? (IV, 21–22)

Petrović još jednom kroz emotivni izraz *me miserum* izražava koliko je njegova bol i patnja duboka i snažna da suze koje neprestano lije mogu omekšati i najtvrdi kamen (*lapis*) kojim implicira njezin grob.

Me miserum! lacrymis lapis est mollescere visus,

Non audit gemitus, quod tegit ille, meos. (IV, 23–24)

Njezin grob pokriva samo njezine kosti jer ništa drugo od nje nije ostalo, sintagmom *pars melior* koja predstavlja metaforu za supruginu dušu, pjesnik još jednom naglašava kako je njezina duša primljena u nebo i ondje se više ničega ne boji jer ju ispunjava ljubav Boga (*numinis unus amor*). Izrazom *numen*, ovaj puta u jednini, pjesnik upućuje na jednog Boga iz čega se očituje kršćanski utjecaj. Toliko njezinih kvaliteta i ljepote otišlo je u smrt, ali Petrović koristeći metaforu i riječi rimskoga književnika Ovidija (*forma bonum fragile est*) ističe da je izgled krhak i prolazan (*ut levis unda fugit*) te je najbitnije da je njezina duša primljena u nebo.

Tot bona, tot dotes cessere in pabula mortis:

Forma bonum fragile est, ut levis unda fugit. (IV, 31–32)

S neba ona promatra njegovo plakanje (*aspicis inde meos fletus*), a on i djeca se s njom pozdravljaju (*tibi extrémum dicimus ore vale*). Ovim stihom pjesnik otkriva da su ovo posljednji stihovi u kojima on oplakuje smrt svoje mile supruge. Elegiju završava bolnim stihovima za svačije srce za koje i sam navodi da ih nitko neće čitati bez suza: grob čuva samo njezine kosti (*ossa lapis tantum*), dok on uspomenu na ljubav svojega života čuva čitavim svojim srcem (*totam Vir pectore condit*).

Aspicis inde meos, uxor dulcissima, fletus,

Quodque tibi extrémum dicimus ore vale.

Aspicis et carmen, quod carae inscribimus urnae,

Quod madidis aliquis non leget absque genis:

Ossa lapis tantum, totam Vir pectore condit,

Aridus a fletu factus et ipse lapis. (IV, 39–44)

4.1.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu ljubavi (*foedus aeternum*) i boli

U kontekstu ljubavi, Petrović ljubav sebe i svoje supruge uspoređuje s dvije velike mitske ljubavne priče: s ljubavi Orfeja i Euridike te Kefala i Prokride. Uz pomoć figure mitskog pjevača Orfeja Petrović iskazuje svoju neustrašivost i odvažnost u ljubavi, a uz pomoć lika Kefala svoju odanost i privrženost supruzi i nakon što je umrla i otišla na drugi svijet. Orfeja u prvoj elegiji spominje kroz stihove koji upućuju na mit o njegovoj ljubavnoj priči s Euridikom, dok u drugoj elegiji na njega upućuje izrazom *vates maritus*. Prve dvije elegije, koje su ujedno i najdulje (prva se sastoji od sto dvadeset i dva stiha, a druga od devedeset i šest stihova) sadrže više antičkih i kršćanskih motiva i izraza u odnosu na treću (sedamdeset stihova) i četvrtu elegiju (četrdeset i četiri stiha). Mitološka bića koja se spominju u prvoj elegiji su: *Manes*, *Magaera*, *Stygius Juppiter*, *Parca*, *Notus*, spominju se i višnji bogovi (*superi*) te njihovo piće *nectar*. Zatim Petrović spominje antičke toponime: *Bactra*, *ultima Thule*, *Aemus*, *Styx/Stygius lacus*. U drugoj elegiji od mitoloških likova i bića nalaze se *Medea*, *Eurydica*, *vates maritus* (Orfej), *Tartareus canis* (Kerber), *Cephalus*, *Procris*, *Siren* i *Phoebe*. Za razliku od četiri antička toponima u prvoj elegiji, u trećoj elegiji nalazi se samo jedan: *ignifer Olympus*. U prvoj elegiji spomenuo je piće bogova *nectar*, a u drugoj elegiji nalazimo i hranu bogova, *ambrosia*. U prvoj elegiji antički izraz za višnje bogove *Superi* spominje jedanput, dok u drugoj i trećoj dva puta. Stoga je antički izraz *Superi* sveukupno spomenut pet puta. U četvrtoj elegiji umjesto izraza *Superi* pjesnik koristi imenicu *Dei* (*Di*) u množini dva puta. U trećoj i četvrtoj elegiji od mitoloških bića nalaze se *Penates* (III. elegija) i *Musae* (IV. elegija).

Što se tiče izraza vezanih uz kršćanstvo, pjesnik u prvoj i drugoj elegiji upućuje na Boga imenicom u jednini *Deus*, a u trećoj i četvrtoj imenicom *numen*. Imenica *pietas* javlja se jednom u prvoj elegiji i tri puta u drugoj elegiji, dok se imenica *preces* (od *prex*) javlja u drugoj i trećoj elegiji jedanput, oba puta u množini. Koristi i razne izraze kojima aludira na raj i supruginu dušu, ali o njima će više biti riječi u sljedećem poglavlju.

Nadalje, pjesnik u sve četiri elegije opisuje svoje emocije od patnje i boli, uznemirenosti i ljutnje do usamljenosti i tuge koje osjeća nakon smrti supruge. U prve dvije elegije ih

potkrjepljuje vrlo zanimljivim pjesničkim slikama koje vrijedi spomenuti. U prvoj elegiji bol koju proživljava nakon smrti supruge i emocionalnu povezanost sebe i svoje supruge opisuje kroz sliku iz prirode: Petrović i njegova supruga simbolično predstavljaju dvije povezane grane, zbog smrti supruge je odvojena od njegovog zagrljaja (*alter ab amplexu solvitur alterius*), a on slomljen, nastavlja žalostan život pun boli bez nje (*frangitur annosus, vel vix victusque gemensque*) (I, 99–102).

U drugoj elegiji, kako bi čitatelju dočarao kroz koliku tugu i bol prolazi te kakav život provodi bez svoje supruge, nudi pjesničku sliku goluba (*turtur*) koji je ostao bez svoje golubice i više ga ništa ne može oraspoločiti, pa čak ni druge ptice (*sociae volucres*), ni lijepo vrijeme (*facies pulcherrima veris*). Toliko je bezvoljan, usamljen i tužan da je izgubio i potrebu za hranom (*pabulum*) i vodom (*aqua*). Simbol goluba u kršćanstvu ima više značenja, a jedan od njih je simbol vječne ljubavi i vjernosti kroz koji Petrović dočarava svoju ljubav i vjernost supruzi, ali i bol kroz koju prolazi. U grčkoj i rimskoj mitologiji golub je sveta životinja božice Venere (grč. Afrodita), a ima simboliku vjerne ljubavi kao i u kršćanstvu:

Ac veluti turtur, sociam cui barbarus auceps

Exceptam structis perdidit insidiis,

Si quam forte videt sine vite, et frondibus ulmum,

Aequalem sorti, consimilemque suae,

Flectit iter, ramoque sedens miserabilis ales

Gutture subrauco nil nisi triste gemit.

Non ilium exhilarat facies pulcherrima Veris,

Nulla sibi in notis pabula quaerit agris:

Non sociae possunt volucres abducere ramo,

Ad prope labentes non sitis urget aquas. (II, 11–20)

Motiv suza zauzima važnu ulogu u sve četiri elegije budući da su prožete pjesnikovim neprestanim oplakivanjem supruge i opisima vlastite boli, stoga će se izdvojiti par stihova u kojima pjesnik spominje motiv suza. U prvoj elegiji ističe da se nakon njezine smrti on više nema kome požaliti te postavlja pitanje: *Quae lacrymas posthac terget amica manus?* (I, 91–92). U drugoj elegiji nastavlja si pružati utjehu plakanjem i navodi da otkad je supruga umrla suze mu neprekidno teku: *non nisi perpetuus fundunt mea lumina fletus* te mu postaju i hrana i

piće: *pabula sunt lacrymae, lacrymae sunt pocula*. U trećoj elegiji navodi da je njima pokvašen i noću i danju (*non lacrymae, quibus usque rigor noctesque diesque*), te ju poziva da ga pogleda s neba pokvašenog suzama (*perfusum lacrymis aspice blanda virum*). U posljednjoj, četvrtoj elegiji navodi da od dana njezinog odlaska na drugi svijet ne prestaje plakati *nunquam non oculis flebilis unda cadit*. Izrazom *flebilis unda* izražava koliko intenzivno plače svakim danom otkad je ostao bez svoje voljene.

I naposljetku, zanimljivo je istaknuti da su prve tri elegije prožete kršćanskim motivom vječnoga saveza (*foedus aeternum*), odnosno motivom zajedničkog života između vjenčanih supružnika koji se nastavlja i nakon smrti u zagrobnome životu. Pjesnik prve tri elegije završava riječima nadanja, želje i vjere da će se ponovno sjediniti sa svojom suprugom na nebu:

O volet illa dies, quae partes uniat ambas,

Meque addat comitem tempus in omne tibi! (I, 121–122)

Non tamen invideo tua gaudia, sed miser opto,

Laetitiae consors quam prius esse tuae. (II, 95–96)

Ut quem consortem thalami quondam, uxor, amasti,

Nunc socium istius sortis habere velis;

Atque, ut spero, voles vita mihi dulcior Uxor,

Et si quid vita dulcius esse potest. (III, 67–70)

Posljednja pak elegija nije završena stihovima koji upućuju na *foedus aeternum*, ali ju pjesnik završava nimalo manje dirljivim stihovima posljednjeg pozdrava svojoj ljubljenoj, odnosno riječima oprostaja u kontekstu pisanja elegija posvećenih supruzi:

Aspicis inde meos, uxor dulcissima, fletus,

Quodque tibi extrémum dicimus ore vale.

Aspicis et carmen, quod carae inscribimus urnae,

Quod madidis aliquis non leget absque genis:

Ossa lapis tantum, totam Vir pectore condit,

Aridus a fletu factus et ipse lapis. (IV, 39–44)

Iz prethodno prikazane analize Petrovićevih četiriju ljubavnih elegija u kontekstu ljubavi i boli, može se uočiti ogromna ljubav koju pjesnik gaji prema svojoj supruzi te istinsko izražavanje emocija kroz koje prolazi nakon njezine smrti. Sve četiri elegije vrlo su emotivne i dirljive budući da pjesnik izražava svoju bol i ranjivost zbog gubitka supruge. Također su dokaz jedne istinske i prave ljubavi te sama činjenica da je posvetio ne jednu, nego četiri elegije svojoj supruzi izražava koliko je neutješan bio nakon što je umrla i koliko je bolan život vodio. Premda razdvojeni nakon njezine smrti, tješilo ga je vjerovanje u ponovno sjedinjenje sa suprugom na nebu. Nadalje, zasigurno postoje i druge mnogobrojne pjesme hrvatske i strane književnosti koje su vrlo slične tematike i raspoloženja Petrovićevim elegijama, ali osobno, u kontekstu ljubavi i boli ovih elegija, osobito prva, podsjeća me na vrlo poznatu pjesmu američkog pisca Edgara Allana Poea „Annabel Lee“²⁶ napisanu stoljeće nakon Petrovićevih. Pisana je pod pseudonimom „Annabel Lee“ za suprugu Virginiju Clemm te ih povezuje jednaka bol i tuga zbog gubitka, personificiranje smrti koja im je otela suprugu, korištenje nadnaravnih bića u svojim stihovima te veličanje ljubavi prema svojim suprugama smatrajući da ne postoji veća ljubavna priča od njihovih.

4.2. Smrt i zagrobni život

Kao što pripadnici kršćanske religije vjeruju da duša čovjeka nakon smrti nastavlja svoj zagrobni život u raj u paklu, tako su i Rimljani i Grci davali veliki značaj svojim pokojnicima

²⁶ Izdvojiti će se nekoliko stihova pjesme E. A. Poea „Annabel Lee“ koji potvrđuju sličnost te se mogu usporediti s Petrovićevim ljubavnim elegijama. Personificiranje smrti koja je ubila suprugu Poe opisuje kroz „plemenite rođake“ koji su je oteli i „vjetar iz oblaka“ koji ju je sledio i ubio. Veličanje njihove ljubavne priče opisuje kroz sljedeći stih: „Al ljubav nam bila je jača od ljubavi mnogih što stariji bili neg mi i mudriji mnogo neg mi...“ Nadalje, nadnaravna bića koja se pojavljuju u njegovim stihovima su nebeski krilati serafi, anđeli i podmorski zli demoni, dok Petrović u svojim stihovima većinom koristi mitološka bića i sveto biće, Boga.

„...I došli su plemeniti rođaci njeni,

Meni je oteli,

Da je zatvore u grobnicu tamnu

U tom carstvu što kraj mora bi.

Zavidjeli su nam anđeli s neba,

Ni upola sretni ko mi

Da! To je razlog (kao što znaju

U tom carstvu kraj mora svi)

Što noću je vjetar iz oblaka došo

I sledio, ubio Annabel Lee.

Al ljubav nam bila je jača od ljubavi mnogih što stariji bili neg mi –

I mudriji mnogo neg mi –

I niti anđeli, gore na nebu,

Ni podmorski demoni zli

Ne mogu mi razdvojiti dušu od duše

Lijepe Annabel Lee...“ (preveli Ivan Slamnig i Antun Šoljan)

i vjerovali da njihova duša odlazi u podzemni svijet nakon smrti. Budući da pjesnik unutar elegija oplakuje smrt svoje supruge i govori o njezinom zagrobnom životu, u nastavku će se elegije interpretirati s naglaskom na smrt i zagrobni život iz perspektive antike i kršćanstva.

4.2.1. *In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.*

Petrović u prvim stihovima elegije pod naslovom *In obitu uxoris* čitatelju otkriva da mu je supruga otišla na drugi svijet te je napustila njega i njihovu djecu. Antički utjecaj vidi se iz početnog najavljuvanja da se supruga nalazi u podzemnome svijetu u koji bi on pošao i sukobio se sa strašnim mitološkim zvijerima i bićima kako bi je vratio (*sed carae ut repetam fugientem conjugis umbram*) na zemaljski svijet. Pjesnik supruginu dušu naziva *umbra* koja je otišla u podzemno carstvo mrtvih. Sjena (*umbra*)²⁷ u antičkoj mitologiji naziv je za duh preminule osobe koja se nalazi u podzemlju, odnosno u Hadu. Pri ulasku u podzemni svijet duša je morala platiti lađaru Haronu da ju preveze preko rijeke Stiks na drugu obalu rijeke. Na drugoj obali stražario je opasni troglavi pas Kerber (*Tartareus canis*) kojeg je Orfej uspio uspavati svojom lirom. Prvi dio podzemnoga svijeta činile su poljane Asfodela: onamo su išle duše preminulih koje nisu bile ni dobre ni loše, bez nekakvih određenih vrlina ili grijeha. Nakon poljana Asfodela nalazio se dvorac kralja podzemnoga svijeta Hada i njegove supruge Perzefone. U blizini Hada nalazio se Elizij, ekvivalentan raj u kamo su išle nagrađene i dobre duše. Ispod Hada bio je tzv. Tartar, često opisan kao hladno i tamno podzemno mjesto kamo su išle grešne duše (Džalo 2013, 38). Tartar bi iz perspektive kršćanstva predstavljao pakao. Što se tiče stanovnika podzemnoga svijeta, pjesnik u dvadeset i prvom stihu ove elegije spominje jednu od triju Erinija (lat. *Furiae*) – Megeru, božicu osvete i prokletstva. Ove nemilosrdne božice nastale su od krvi Uranove, koji je u grčkoj mitologiji predstavljao boga neba kojega je ozlijedio njegov sin Kron. Uranove kapi pale su na božicu Zemlje, Geju te ju oplodile. Grčki i rimski narod prikazivao ih je kao jako stare i ružne žene obučene u tamnu, crnu odjeću s crvenim pojasom. Oči su im bile oblivene krvlju, na glavi su imale zmije umjesto kose, a za prste su imale kandže (Zamarovský 2004, 95). U drugoj elegiji spominje i psa Kerbera izrazom *Tartareus canis* koji je također bio jedan od stanovnika Hada. Kerber je bio sin diva koji je imao sto glava, Tifona i njegove supruge, polužene–poluzmije, Ehidne. Kerber je mitološko biće zamišljeno s tri glave, vrat su mu obavijale zmije, a na kraju repa mu se nalazila zmajska glava. Zadaća mu je kao stanovniku podzemnoga svijeta bila stražariti na njegovome ulazu u

²⁷ „Shade (mythology)“, *Wikipedia*, 2023.

koji je mrtve dočekivao s dobrodošlicom, a izvan Hada nikoga nije puštao (Zamarovský 2004, 183).

Nadalje, pjesnik u stihovima 15–18 koristi antički izraz za raj u podzemnome svijetu, Elizij, kako bi nagovijestio da se duša njegove supruge nalazi na mjestu kamo su išle dobre duše: *Ostendens procul Elysium, loca laeta piorum, »Quam petis, ille tenet,« diceret »ille locus*. Elizij, koji pjesnik naziva *loca laeta piorum*, u antičkoj mitologiji predstavlja poljane gdje pravednici i ljubimci bogova provode ugodan život. Homer ga prvi put spominje u svojem epu „Odiseja“ te navodi da je smješten na samome kraju Zemlje i da je život u njemu idiličan bez ikakvih prirodnih katastrofa, dok ga helenistički autori opisuju kao blaženo i ugodno mjesto gdje u posmrtnome životu borave bogovi, polubogovi i heroji.²⁸

Atque aliquis miserans maesta de gente silentum,

Quos olim simili vulnere stravit amor,

Ostendens procul Elysium, loca laeta piorum,

»Quam petis, ille tenet,« diceret »ille locus. (I, 15–18)

Pjesnik spominje i rijeku Stiks (rijeku mržnje) koju bi hrabro preplivao kako bi došao do supruge, a ona je samo jedna od pet rijeka koje su se nalazile u podzemnome svijetu. Ondje se nalazi i rijeka jada, tzv. rijeka Aheront, zatim Leta – rijeka zaborava, pa Mnemozina tzv. rijeka sjećanja; tu su i rijeka Kokit, odnosno rijeka jadikovanja, Flegetont je predstavljao rijeku vatre i naposljetku, rijeka Eridan je rijeka hladnoće.²⁹

Non me, non novies Styx interfusa teneret

Vimineae et novies trajicienda rate. (I, 19–20)

Pjesnik nadalje otkriva i kako mu je supruga umrla: nije umrla prirodnom smrću (*communis lex*) od starosti, već čitatelju daje sliku koja navodi na to da je supruga prošla kroz mučnu i bolnu smrt: *impia mors, plagis percutienda fuit*. U Körblerovoj studiji (1911, 204) posvećenoj Vici Petroviću saznaje se i da je Petrovićeva supruga umrla prilikom poroda gdje je hrabro podnosila muke i bol kroz koju je prolazila. Pjesnik u ovim stihovima personificira smrt koja ju je zatukla udarcima (*plagis percutienda fuit*) i sva koplja svojega bijesa (*tela furoris*)

²⁸ „Elizij“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. 2021.

²⁹ „Had (podzemni svijet)“, *Wikipedia*, 2020.

potrošila na nju. Smrt je naposljetku uspjela pobijediti njezino krhko (*fragilis*) i umorno tijelo, ali ona je nadišla svoju smrt jer je njezina duša otišla na nebo.

Non fuit illa tibi communi lege necanda.

Impia Mors, plagis percutienda fuit.

Cuncta tui in miseram consumpsti tela furoris,

In sola haeserunt sed tua tela cute.

Membra malis cessere, animus fuit altior illis.

Tu fragilis victrix corporis, ille tui. (I, 37–42)

Hrabro i junački je podnosila svoju smrt, a vjera u Boga (*inque Deum pietas*) i čestit život (*proba vita*) davali su joj snagu da podnese svu bol koju je trpjela. Budući da su Petrović i njegova supruga imali mnogo djece, navodi se da je pri porodu više puta prošla *per candentis atrociam ferri*, ali svu tu bol i patnju je hrabro podnosila nadajući se da ako bude štovala mane (*piantia Manes*), izbjeci će patnje u zagrobnome životu. Antičkim izrazom *piantia Manes* pjesnik navodi da će supruga štujući mane biti nagrađena u životu koji slijedi nakon smrti iz čega se vidi antički utjecaj na opisivanje njezine pobožnosti prema Bogu (*inque Deum pietas*) i *proba vita* kakav je živjela.

Et tormenta per haec candentis atrociam ferri.

Quae toties visa est sustinuisse libens,

Posthuma vitandi tormenta, piantia Manes,

Spes prope certa, sibi si qua pianda forent. (I, 57–60)

U sljedećem stihu pjesnik ponovno personificira smrt supruge, ali ovaj put kroz Parku, antičku božicu sudbine. Vjerojatno se misli na Atropu (lat. *Morta*) koja je prekidala, odnosno trgala nit života i određivala trenutak smrti te svojom zavidnom rukom (*manus invida*) sve mu otela: *cuncta, illa rapta, rapuit manus invida Parcae*.

Suprugina smrt pjesniku uzrokuje ogromnu bol koja mu stvara želju za vlastitom smrću i napuštanjem zemaljskog života kako bi se što prije pridružio svojoj supruzi u beskonačnome životu. Nakon njezine smrti on je potpuno shrvan i nesretan te postavlja sam sebi pitanje, ali i supruzi: *cur te non, o mea vita, sequor?* Ovim pitanjem Petrović izražava želju za polaskom njezinim stopama prema nebu kako bi se mogao napokon ondje sjediniti s njom.

Quid moror ergo miser, cur non invisā relinquo

Lumina, cur te non, o mea vita, sequor? (I, 107–108)

4.2.2. *Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet*

Drugu elegiju pjesnik započinje pod kršćanskim utjecajem koristeći izraz *patrium caelum*, sugerirajući da je supruga nakon svoje smrti dugovala Bogu svoju dušu (*mens*), odnosno očinskom nebu (*patrium caelum*) svoj bolji dio (*pars melior*) te je stoga njezina duša sretno (*laeta*) napustila zemlju i uputila se prema raju.

Conjugis ut carae patrio mens debita caelo

Pars melior, miseram laeta reliquit humum: (II, 1–2)

Ona se ondje nalazi sa svojom djecom koja su preminula prije nje i samim time otvorila joj put u kraljevstvo nebesko (*ad Superos*). Njezina pobožnost i zemaljski život posvećen vjeri i Bogu doveli su je do *non tristes oras*, odnosno do „sretnih obala“. Pjesnik vjeruje (*credo equidem*) da se ona nalazi na *summi plaga lucida caeli* gdje vlada vječno proljeće, što nudi sliku bajkovitog i idiličnog mjesta koje aludira na raj iz čega se očituje kršćanski utjecaj. Raj je opisan kao *locus amoenus*: idealno, prostrano te mirno mjesto koje je uvijek svijetlo i zeleno poput proljeća (*laeta aeterno vere vireta*). Ondje ona gleda Boga (*auctor rerum*) u lice te je pronašla svoj mir i nema više ništa za poželjeti. Unatoč tome što vidi Boga kristalno čisto *usque et ubique*, ne može se zasititi njegove prisutnosti (*pressa sed usque fame es*). Zanimljivo je istaknuti i kontrast između raja i podzemnoga svijeta budući da pjesnik prilikom opisivanja supruginog posmrtnog života često koristi antički motiv podzemnoga svijeta, ali i izraze koji aludiraju na raj: raj se zamišlja kao svijetlo, idilično mjesto na nebu, puno cvijeća, a nasuprot njemu, podzemni svijet je mjesto u kojemu uvijek vlada tama.

At tu nunc choreis Natorum immixta tuorum,

Qui (prona) facili ad Superos te praeiere (via) gradu,

Plena Deo frueris, nec, quae tibi parta, bonorum

Ammittendorum te timor ullus habet.

Nam tua non tristes pietas te duxit in oras:

Debetur sedes non nisi laeta piis.

Te plaga (credo equidem) summi plaga lucida caeli,

Te laeta aeterno vere vireta tenent.

Ipsum ipsum Auctorem rerum, quem qui videt, ultra

Nil habet optandum, jam sine nube vides

Usque et ubique vides, at non saturata videudo

Ilo oculos pascis; pressa sed usque fame es. (II, 71–82)

Nadalje, u devedeset i drugome stihu pjesnik izražava želju da ga supruga pozove da joj se pridruži na nebu, odnosno u raj u koji koristi antički izraz *stellifer Eridanus*. Zvijezde Eridana dobilo je ime po mitološkoj rijeci Eridan koja predstavlja jednu od rijeka u Hadu, podzemnome svijetu. Zanimljiva priča iz mitologije vezana uz rijeku Eridan priča je o Faetontu, sinu grčkog boga Sunca Helija. Budući da je svojom ljepotom Faetont nalikovao na svojeg oca, boga Sunca, to je pobudilo ljubomoru kod Epafa, Zeusovog sina. Epaf ga je u jednoj prepirci uvrijedio rekavši da je sin ništavnog smrtnika. Faetont postaje sumnjičav u svoje božansko podrijetlo pa odlazi kod oca Helija provjeriti je li mu on stvarno otac. Helije mu potvrđuje da mu je otac, ali Faetont i dalje ne vjeruje pa mu se otac kune rijekom Stiks da će mu ispuniti bilo kakvu želju kako bi ga uvjerio u istinu. Faetont je od oca zatražio da mu omogući voziti njegova sunčeva kola nebeskim svodom. Helije, isprva zabrinut ovom Faetontovom željom, odlučio mu je ispuniti kad je shvatio da ga nikako ne može uvjeriti u činjenicu da je on njegov otac. Naime, sve je krenulo nizbrdo kad su krilati konji shvatili da njima ne upravlja bog Sunca te su promijenili svoj uobičajeni smjer kretanja, krenuli su visoko prema najvišim zvijezdama, gdje ih je prestrašio kentaur svojim lukom pa su počeli letjeti prema zemlji. Užegla Sunčeva kola spržila su ravnice Sahare, Arabije i Nubije i nastale su pustinje. Zemlja je počela pucati, rastvorila se i otvorio se ulazak u podzemni svijet. Bijesna Geja, majka Zemlja strahujući da će Faetont uništiti zemlju, potražila je pomoć od Zeusa koji je svojom moćnom munjom pogodio Faetonta, a on se strmoglavio u rijeku Eridan i ondje umro (Zamarovský 2004, 106).

Iactatumque diu ventisque undisque vocare

Ad laeta Eridani littora stelliferi. (II, 91–92)

4.2.3. Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno

Pjesnik treću elegiju započinje obraćajući se preminuloj supruzi da odvrati svoj pogled s nebeskog svoda i pogleda njega na zemlji. Pretpostavlja da je supruga sada stanovnica *igniferi*

Olympi koji se raduje imati je među svojim stanovnicima. Utjecaj antičke mitologije može se uočiti i u trećem stihu koji glasi: *seu placuit, medium quae semita dividit Orbem Lactea*. Nastanak Mliječne staze (*Orbis lacteus*) u grčkoj mitologiji vezan je uz priču o Heri i Heraklu. Hera je bila Heraklova maćeha, Zeusova žena. Prema mitologiji, Zeus je varkom naveo Heru da podoji Herakla. Ona je, ne znajući koga doji, na to pristala, a kad je shvatila da je dijete sin Zeusa i njegove ljubavnice Alkmene, bacila ga je, a mlijeko se rasulo po čitavom nebu iz čega je nastala Mliječna staza.³⁰ Nadalje, *ignifer Olympus* je mjesto gdje je stanovalo dvanaest bogova. Glavne četiri božice i šest bogova koji su živjeli na planini Olimp bili su Zeus, Apolon, Posejdon, Ares, Hermes, Hefest, Afrodita, Atena, Artemida i Hera. S njima su se često izmjenjivali i bog Sunca, Helije, zatim Dioniz, Had te božice Heba, Demetra, Hestija i Perzefona. Na Olimpu su se odmarali, spavali, sudili te ispijali nektar i hranili se ambrozijom, a Apolon im je svirao liru kako bi doprinio zabavi.³¹ Pjesnik uz ova dva antička izraza koristi i motiv zvijezde (*stella*) kako bi ukazao na nebo, odnosno raj u kojemu se nalazi duša njegove preminule supruge.

Quodcumque igniferi jubar incolis, uxor, Olympi,

Qui te inter Cives gaudet habere suos,

Seu placuit, medium quae semita dividit Orbem

Lactea, seu liquidi nescia stella maris;

Huc faciles, huc flecte oculos, et ab Orbe nitenti

Perfusum lacrymis aspice blanda virum. (III, 1–6)

Nadalje, pjesnik u četrnaestom stihu ponovno personificira smrt svoje supruge pa čitatelju daje metaforičku sliku kosca smrti koji je svojim srpom pokosio njezinu glavu: *quae caput heu! duro messuit ungue tuum*. U rimskoj i grčkoj mitologiji ne postoji mitološki lik koji je prikazan kao kosac³² s crnom kapuljačom i kosom u ruci, ali u grčkoj mitologiji nalazimo boga smrti, Tanata, sina božice noći, Nikte i boga podzemlja, odnosno pakla, Tartara. U ranijoj mitologiji Tanat je bio prikazan s mačem u ruci, bradom i ljutim izrazom lica. Kasnije je dobio sliku lijepoga mladića s crnim krilima i ugašenom bakljom. Nemilosrdni Tanat bi na dan smrti određene osobe doletio te zgrabio čovjekovu dušu i odnio ju u podzemno carstvo mrtvih. Za

³⁰ „Heraklo“, *Wikipedia*, 2023.

³¹ „Olimp“, *Wikipedia*, 2023.

³² Personifikacija smrti kao ljudskog kostura koji u rukama nosi srp te je odjeven u crni plašt s kapuljačom prvi put se javlja u 14. stoljeću u Engleskoj („Smrt /lik“, *Wikipedia*, 2020.).

razliku od personifikacije smrti u grčkoj mitologiji čiju je ulogu imao bog Tanat u muškom obliku, u rimskoj mitologiji ovu ulogu ima božica Mors. Slikari su je često prikazivali kao vrlo mršavu ženu u crnom, a pjesnici kao okrutnu i nemilosrdnu (Zamarovský 2004, 319, 228). Horacije božicu Mors u svojem djelu *Carmina* prikazuje kao *pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas* (I, IV, 13–14)³³ odnosno blijedu smrt koja je neizbježna te jednako pogađa i bogate i siromašne, a Seneka u svojem djelu *Hercules furens* također opisuje božicu Mors kao blijedu, ali i s pohlepnim zubima:³⁴ *et cum Mors avidis pallida dentibus...* (Herc. f. 555).³⁵

Nadalje, već u prethodnim elegijama može se pronaći motiv samoubojstva koji Petrović indirektno uvodi, ali u sljedećim stihovima taj motiv počinje nositi još veću težinu. Prema kršćanskim vjerovanjima, samoubojstvo je velik i grešan zločin koji sprječava pristup raj, stoga je vrlo neobično da pjesnik ovako izravno govori o oduzimanju vlastitog života u sljedećim stihovima, ali i u prethodnim elegijama. Budući da ne može umrijeti prirodnom smrću kako bi se pridružio u vječnom životu svojoj voljenoj, njegova unutarnja borba postaje sve teža te počinje razmišljati o oduzimanju vlastitog života. To mu njihova ljubav zabranjuje jer bi tim činom postao mrzak ne samo Bogu (*invisus Superi tempus in omne forem*) na kojeg upućuje antičkim izrazom za višnje bogove *superi*, već i supruzi (*et tu cum Superis exosum semper haberes*). Petrović ipak, svjestan toga, navodi da bi tim činom izgubio svu ljubav Boga i supruge i to bi spriječilo njegov pristup raj, pa i sjedinjenje sa suprugom. U ovim stihovima osjeti se pjesnikova nemoć i bespomoćnost jer mu je zbog goleme tuge i boli u srcu teško nastaviti živjeti bez svoje voljene, ali budući da mu samoubojstvo nije opcija, jedino što mu preostaje je nastaviti tugovati i podnositi bol: *ergo quod est reliquum, doleoque, feroque dolorem, iamque est dulce pati, dulce dolere mihi* (III, 45–46).

Ergo mihi quaerenda meâ sunt funera dextrâ,

Estque opus, ipse meae sim mihi causa necis;

Quod facerem certe, nisi te faciendo vererer

Laedere, si noster non prohiberet amor.

Noster amor prohibet, nam si miser ultro perirem,

Invisus Superis tempus in omne forem.

³³ Preuzeto s: *The Latin library*.

³⁴ „Mors“, *Wikipedia*, 2022.

³⁵ Preuzeto s: *Musisque Deoque*.

Et tu cum Superis exosum semper haberes,

Addictum aeterno post mea fata rogo: (III, 31–38)

U stihovima 39–44 pjesnik još jednom daje opis raja kao idealnog svijetlog mjesta sa zelenim umirujućim vrtovima posutim cvijećem, a kad bi on počinio samoubojstvo, ne bi imao više priliku ponovno se susresti sa svojom suprugom u ugodnim zelenim vrtovima (*amoena vireta*) te ukrašavati supraginu glavu cvjetnim vijencima (*capiti florea sarta*). Podsjeća se i da samo hrabri ostaju na životu podnositi svoju bol (*magnanimi est forti pectore ferre mala*), a kukavice s druge strane, okončavaju svoju bol (*imbelles quaerunt finire dolores*).

Nullaque spes esset cinctam te luce videndi,

In te quae a viso Numinis ore fluit,

Neque tibi addendi comitem per amoena vireta

Nectentem capiti florea sarta tuo.

Adde, quod imbelles quaerunt finire dolores;

Magnanimi est forti pectore ferre mala. (III, 39–44)

4.2.4. In die anniversario obitus uxorii

Posljednju elegiju Petrović piše na godišnjicu suprugine smrti te ga opisuje kao dan koji mu je Bog odredio, a za Boga, kao što je već ranije navedeno, koristi antički izraz imenice *Di* u množini. I u ovim stihovima personificira smrt (*mors*) koja mu je otela (*eripuit*) suprugu te joj dodjeljuje pridjev *saeva*.

Haec est ilia dies, Musae, quam semper acerbam,

Semper horrendam Di statuere mihi.

Qua quidquid mihi dulce fuit, laetumque sub astris,

Mors heu! saeva meae Conjugis eripuit. (IV, I–4)

Antički se utjecaj još jednom može očitati iz pjesnikovog dozivanja supruge da mu se na njezinom grobu prikaže barem u obliku sjene (*umbra*): *nunc, precor, o charae conjugis Umbra, veni*. U nastavku pjesnik kroz kršćanski utjecaj aludira na supraginu dušu izrazom *pars melior* koji je primljen u nebo (*caeloque recepta*) i ondje je ona oslobođena svake boli koju je pretrpjela prilikom svoje smrti te nema ničega čega bi se mogla bojati (*nil jam, quod timeat*). Kršćanski

utjecaj se također može uočiti kroz pjesnikovo naglašavanje da je njezin glavni princip života u raju voljeti i biti voljena (*nil nisi amas, et amaris: in hoc stat cardine vitae sors felix...*), jer se istinsko ispunjenje i radost sastoji u ljubavi i duhovnosti, a ne u prolaznim i materijalnim stvarima i željama, stoga je njezina sudbina ondje iznad bilo kakvih materijalnih želja, strahova i boli.

At tua pars melior superest, caeloque recepta

Nil jam, quod timeat, nilque, quod optet, habet.

Nil nisi amas, et amaris: in hoc stat cardine vitae

Sors felix, finem non habitura, tuae.

Sors tua jam supra est mortalia vota, metumque,

Te satiat visi Numinis unus amor. (IV, 33–38)

4.2.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu smrti i zagrobnoga života

Pjesnik pri opisivanju zagrobnoga života svoje supruge koristi antičke toponime vezane uz podzemni svijet, pa se u prvoj elegiji spominje *Elysium*, *Styx/stygius lacus* te stanovnica podzemnoga svijeta Parka (*Parca*). U drugoj elegiji od stanovnika podzemnoga svijeta spominju se *Tartareus canis* i *Siren*. Nadalje, u prvoj elegiji od antičkih izraza koji upućuju na raj nalazi se *Elysium*, u drugoj *stellifer Eridanus* te u trećoj elegiji izraz *ignifer Olympus*. Kroz karakteristike neba poput Mliječne staze (*Orbis lacteus*) i zvijezda (*astra* i *stella*) Petrović također ukazuje u svojim stihovima na raj. U drugoj elegiji na raj upućuje izrazima *patrium caelum*, *caelum et stellae* i *caelum* koji ponavlja i u četvrtoj elegiji. U trećoj elegiji spominje izraz *orbis nitens*. Nadalje, u prvoj i četvrtoj elegiji za supruginu dušu koristi antički izraz *umbra*, dok u drugoj i četvrtoj elegiji pod kršćanskim utjecajem koristi *mens* i *pars melior*. U prvoj elegiji za opisivanje suprugine pobožnosti koristi izraze *proba vita* i *inque pietas Deum*.

Pri opisivanju smrti supruge često personificira smrt kao živu osobu koja mu je bešćutno i nepravedno oduzela suprugu. U prvoj elegiji supruga je žrtva (*victima*) okrutne (*saeva mors*) i bezbožne smrti (*impia mors*) koja ju je zatukla udarcima čime otkriva da supruga nije umrla prirodnom smrću (*communis lex*) od starosti (I, 35–38). U sedamdeset i trećem i sedamdeset i četvrtome stihu pjesnik navodi da mu je okrutna sudbina (*immitia fata*) otela (*rapuere*) njegovu *consors thalamus* i *subsidium* (I, 73–74). U devedeset i trećem stihu smrt je personificirana kroz

Parku koja je svojom rukom pjesniku sve otela (*rapuit*): *cuncta, illa rapta, rapuit manus invida Parcae* (I, 93). U drugoj elegiji izražava da mu je sva radost i sreća (*voluptas*) nestala kada je ona ugrabljena (*rapta*): *postquam, illâ raptâ, simul omnis rapta voluptas est mihi...* (II, 3–4). U trećoj elegiji daje sliku kosca smrti koji je svojom oštricom pokosio njezinu glavu: *caput duro messuit ungue tuum* (III, 14) te u posljednjoj, četvrtoj elegiji smrt naziva *saeva* koja mu je otela (*rapuere*) suprugu: *Mors heu! saeva meae Conjugis eripuit* (IV, 4).

Nadalje, elegije sadrže i metaforične opise suprugine smrti koji upućuju na to da je prije nje umrlo njihovih troje djece. U prvoj elegiji najprije spominje smrt kćeri Marije i sina Petra: *post duo dilectae crudelia funera prolis*, a zatim prva i četvrta elegija sadrže i dva slična stiha kojima otkriva da mu je prije supruge, osim Marije i Petra, umrlo još jedno dijete: *plagis ora cruenta tribus* (IV. elegija) i *vulneribus victima caesa tribus* (I. elegija).

Premda se pjesnik u svojim stihovima ne služi kršćanskom terminologijom kako bi direktno naglasio da se njegova supruga nalazi u raj, elegije ipak sadrže antičke i kršćanske izraze koji aludiraju na raj te opise koji upućuju na kršćanska vjerovanja o raj. Kratki opis raja sadrže druga i treća elegija u kojoj ga pjesnik opisuje kao *locus amoenus*. U drugoj elegiji raj je opisan kao svijetlo mjesto višnjega neba gdje vlada vječno proljeće: *te laeta aeterno vere vireta tenent* (II, 78), a u trećoj elegiji, dok pjesnik moli da se supruzi pridruži u vječnome životu, raj opisuje također kao mjesto iz kojega se svjetlost širi (*fluit*) od pogleda na lice Božje (*a viso Numinis*) te sadrži rajске vrtove (*amoena vireta*): *neque tibi addendi comitem per amoena vireta / nectentem capiti florea sarta tuo*. (III, 39–42)

U kontekstu smrti, prva i treća elegija sadrže i stihove očaja i boli kroz koje Petrović izražava svoju neutješnost i želju za oduzimanjem vlastitoga života. Jedino što ga je sprječavalo u tom činu je činjenica da tada ne bi imao pristup vratima raja u kojemu se nalazi njegova voljena i ne bi se više nikada sjedinio ondje s njom. S obzirom na to da i motiv samoubojstva zauzima vrlo bitnu ulogu u kontekstu smrti i zagrobnoga života, izdvojit će se stihovi u kojima pjesnik iskazuje želju za oduzimanjem vlastitoga života.

Quid moror ergo miser, cur non invisâ relinquo

Lumina, cur te non, o mea vita, sequor? (I, 107–108)

Ergo mihi quaerenda meâ sunt funera dextrâ,

Estque opus, ipse meae sim mihi causa necis;

Quod facerem certe, nisi te faciendo vererer

Laedere, si noster non prohiberet amor.

Noster amor prohibet, nam si miser ultro perirem,

Invisus Superis tempus in omne forem.

Et tu cum Superis exosum semper haberes,

Addictum aeterno post mea fata rogo: (III, 31–38)

Iz prethodno prikazane analize u kontekstu smrti i zagrobnoga života Petrovićevih elegija, zanimljivo je razmotriti već navedeno zapažanje kontrasta nebeskog prostranstva i raja u odnosu na podzemni svijet u grčkoj i rimskoj mitologiji. Raj u kršćanskoj religiji, kako je već navedeno, prikazan je kao *locus amoenus*. Raj se smatra mjestom povezanim s visinama, nebeskim prostranstvima i božanskom svjetlošću gdje je čovjekova duša oslobođena bilo kakve brige, patnje i boli. Ondje je duša lišena zemaljskog straha i sve svoje boli koju je pretrpjela u zemaljskome životu. Podzemni svijet s druge strane ima negativnu konotaciju u svojem značenju te je u antičkoj mitologiji opisan kao mračno mjesto koje je *plenum tenebrarum*, *plenum metus* te se nalazi ispod zemlje. Ipak, u kontekstu utjecaja antičke mitologije na opisivanje supruginog zagrobnog života pjesnik navodi da se ona nalazi na Elizijским poljanama, *loca laeta piorum*, a on bi prošao kroz čitavi strašni podzemni svijet kako bi došao do nje. Osobno, najljepši stihovi su mi oni u kojima pjesnik zapravo opisuje život u raju: *Nil nisi amas, et amaris: in hoc stat cardine vitae...* (IV, 35), ali mogu se promotriti i kroz duboko i važno značenje ljubavi u životu čovjeka. Glavni moto života bi trebao biti: voljeti i biti voljen zauzvrat, jer samo iskrena i nesebična ljubav dovode do sretnoga života. Ali, stihovi su ipak napisani u kontekstu života u raju: ondje je Petrovićeva supruga neizmjereno voljena, živi bez ikakvoga straha jer ju ispunjava ljubav Boga (*Numinis unus amor*). Da je ljubav bila glavni princip Petrovićeva života, potvrđuje i njegova želja za samoubojstvom nakon gubitka supruge s obzirom na to da je bio u iznimno bolnom emocionalnom stanju nakon njezine smrti.

4.3. Opis supruge

Premda su antički pjesnici u stihovima svojih ljubavnih elegija često iznosili fizičke karakteristike i opise svojih ljubavi,³⁶ Petrović u svojim elegijama daje vrlo oskudan fizički

³⁶ Npr. Katul u XLIII pjesmi *ad Ameanam* govori o ženi koja nije imala sitan nos, crne oči, duge prste i lijepe noge kao njegova voljena Lezbija:

*Salve, nec minimo puella naso
nec bello pede nec nigris ocellis*

opis preminule supruge, iako on nije u potpunosti izostavljen. Pjesnik ipak čitatelju želi dočarati kakva je njegova supruga bila kao osoba i koje osobine ju krase, stoga će se u nastavku analizirati stihovi koji se odnose na duhovnost Petrovićeve supruge, ali i svega par stihova koji daju sliku fizičkog izgleda njegove voljene. Pokušat će se i uočiti ima li utjecaja antičke mitologije na stihove koji opisuju preminulu suprugu, a zatim će se izdvojiti i stihovi koji otkrivaju kojim sve izrazima Petrović naziva svoju suprugu.

4.3.1. *In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal.*

1743.

U prvom stihu ove elegije pjesnik se supruzi obraća izrazom *vita mihi carior uxor*, dok u jedanaestom stihu izrazom *cara coniunx*. Svim izrazima kojim doziva i obraća se svojoj voljenoj, pjesnik izražava nježnost i ljubav prema supruzi te otkriva i koliko mu je vrijedila i koliko je posebnost nosila u njegovim očima.

Siccine dividimur, vita mihi carior uxor.

Morte tua nostrum dissociante thorum? (I, 1–2)

Sed carae ut repetam fugientem conjugis umbram

Nunc prece, nunc cythara consociante preces. (I, 11–12)

U sljedećim stihovima u kojima pjesnik opisuje svoju suprugu osjeti se njegovo divljenje prema njezinoj emocionalnoj snazi, nesebičnosti i empatičnosti koju je posjedovala. Prilikom opisa smrti svoje supruge pjesnik ističe njezinu hrabrost i snagu u zadnjim trenucima njezinog života. Podnosila je tešku bol, ali nije ispustila nikakav glas (*ullumne dolentis inter eas poenas edidit illa sonum?*) niti se bojala smrti. Čak i kad joj je rečeno da je korak pred smrt, nije bila uznemirena niti preplašena (*num, quando monita est, momenta novissima vitae instare et celeri jam properare gradu?*). Njezinoj hrabrosti doprinijeli su *proba vita* i *inque Deum pietas*. Nadalje, krasi ju i nesebičnost te empatičnost, uvijek je spremna dati ljubav jadnima i pomoći im, stavljajući druge ispred sebe (*clausa sibi, reliquis semper aperta manus*). Pjesnik ističe i da

*nec longis digitis nec ore sicco
nec sane nimis elegante lingua,
decoctoris amica Formiani.
ten provincia narrat esse bellam?
tecum Lesbia nostra comparatur?
o saeclum insapiens et infacetum!* (Catull. XLIII, 1–8)
Preuzeto s: *The Latin library*.

je bila izvrsna i brižna majka (*vigil in natos cura*) te supruga i kućanica (*et studium acre tuendae in nivea morum simplicitate domus*).

Saepe opus igne fuit ferroque; ullumne dolentis

Inter eas poenas edidit illa sonum?

Num viso extimuit ferro ingemuitve recepto?

Non patiens gemitum, sed miser ipse dabam.

Ah! chalybe immitti languentis caesa rigabat

Membra cruor: lacrymis non maduere genae.

Num, quando monita est, momenta novissima vitae

Instare et celeri jam properare gradu?

Scilicet hos animos illi mens inscia noxae,

Inque Deum pietas et proba vita dabat.

Hos amor in miseros miserisque intenta juvandis.

Clausa sibi, reliquis semper aperta manus,

Et vigil in natos cura et studium acre tuendae

In nivea morum simplicitate domus. (I, 43–56)

Bila je i emocionalno snažna, nakon što je izgubila dvoje djece (*exuerat matrem coram*), nije oplakivala sebe i svoju bol, nego je svojeg supruga nesebično tješila (*non se, sed miserum commiserata virum*). Pružala mu je utjehu i bila podrška u teškim trenucima, premda je i njoj bilo jednako teško (*matrem intus agebat*).

Hos animos etiam illa dabant, quae pectore forti

Ex gemina amissa vulnera prole tulit.

O Superi, quantum vidit maeroris amari

Et quantum vidit roboris illa dies!

Quae caruere genae lacrymis et questibus ora?

Fundere nec lacrymas visa nec illa queri.

Exuerat matrem coram, matrem intus agebat.

Non se, sed miserum commiserata virum. (I, 61–68)

Pjesnik postavlja dva ključna pitanja: *Dotibus his tantis quid nunc bona corporis addam?* i *Quid cultum ingenuis artibus ingenium?* (I, 69–70) koji naznačuju koliko svoju suprugu smatra snažnom i kvalitetnom osobom da se fizički izgled čini toliko nebitnim pored svih njezinih plemenitih kvaliteta. U ovim i prethodnim stihovima može se uočiti naglasak na duhovnost i nutrinu supruge naspram njezinog fizičkog izgleda.

Od fizičkih karakteristika ističe da je imala lijep glas, odnosno sladak poput meda koji je za pjesnikove uši bio poput najljepše pjesme. Stihom *in quo opifex mellis fecerat ipsa favos* pjesnik uspoređuje glas supruge s medom koji je načinila pčela (*opifex mellis*).

Quid quam dulce melos manabat ab ore loquentis,

In quo opifex mellis fecerat ipsa favos? (I, 71–72)

Nadalje, naziva ju i izrazima *consors thalamus* i *subsidium*, bila je njegovo utočište od svih zala i boli koje je podnosio nakon gubitka djece. Dok je supruga bila živa i zdrava (*ea salva*), bila je njegovo ublaženje (*levamen*) i lijek (*auxilium quae mihi ferrat*) za njegove bolne rane prouzrokovane smrću djece (*post duo dilectae crudelia funera prolis*). Bila je i njegova pratilica (*comes*) vječno čuvajući mu leđa. Uz njezinu prisutnost osjećao se najsretnijim te je sva bol koju je nosio u sebi nestajala njezinom utjehom. Za Petrovića je njegova supruga bila jedinstvena žena te mu ju je, kao takvu, smrt (*immitia fata*) beščutno otela (*rapuere*).

Post duo dilectae crudelia funera prolis

Praesto illa, auxilium quae mihi ferret, erat.

Tota videbatur gens esse superstes in illa

Nullaque, ea salva, membra recisa domus.

Nec me illa omnino miserum solante putabam,

Illa levamen erat flentis et illa comes. (I, 75–80)

4.3.2. *Amissa uxore orbitatem suam rursus deflet*

U prvom stihu druge elegije pjesnik drugi put suprugu oslovljava izrazom *cara coniunx*, a u trideset i trećem stihu, dok izražava koliko ju neprestano posvuda traži, a nigdje ju ne može pronaći, naziva ju izrazom *mea vita*.

Conjugis ut carae patrio mens debita caelo

Pars melior, miseram laeta reliquit humum: (II, 1–2)

...

Quam totas ego te noctes, mea vita, diesque

Quaero, nec inventam maestus abesse queror. (II, 33–34)

Zatim još jednom dočarava zvuk i ljepotu glasa svoje supruge, uspoređujući ga s pjevom ptice, odnosno sirene. Njezin glas je za njegove uši poput najljepše melodije, sličan glasu sirena. Sirene su u antičkoj mitologiji bile djeca riječnoga boga Aheloja i muze Terpsihore, zaštitnice plesa. Imale su natjecanje s muzama u pjevanju u kojem su izgubile pa su ih muze pretvorile u čudovišta s ptičjim tijelom i ženskom glavom. Druga pak priča navodi da im je ptičja krila stvorila boginja Afrodita jer nisu bile sklone ljubavi. Bez obzira što su imale lijepe glasove i lica, prikazane su kao čudovišta zbog čega su otišle na otok kod Skile i Habride. Ondje su svojim milozvučnim pjevanjem namamljivale mornare na obalu, a zatim bi ih udavile i sisale krv iz njih (Zamarovský 2004, 313).

Si qua avis in densis, Siren iunoxia, lucis

Est audita mihi fundere dulce melos

Sisto gradum, et similis deceptus imagine vocis

Est, inquam, est cantus conjugis ille meae. (II, 37–40)

4.3.3. *Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno*

U šestom stihu ove elegije pjesnik, dok doziva suprugu da svrne svoje oči prema zemlji oslovljava ju izrazom *blanda*. U pedeset i petom stihu Petrović koristi izraz *mea vita*, a u šezdeset i devetom stihu *vita mihi dulcior uxor*. Sličan izraz nalazi se i u stihu prve elegije: *vita mihi carior uxor*. Šezdeset i devetim te sedamdesetim stihom pjesnik izražava kako prisutnost njegove supruge njemu donosi sreću i najveću radost da se jednostavno čini da život ne može imati veću vrijednost od toga.

Huc faciles, huc flecte oculos, et ab Orbe nitenti

Perfusum lacrymis aspice blanda virum. (III, 5–6)

Talis vita mihi post te, mea vita, relicta est. (III, 55)

Atque, ut spero, voles vita mihi dulcior Uxor,

Et si quid vita dulcius esse potest. (III, 69–70)

Ona mu je bila izvor sreće te partnerica i u dobrim i u lošim trenucima, a otkad je nema, on čezne za njom kao *sociam participemque boni*. Bila je njegova stijena i oslonac te jedina koja mu je mogla ublažiti svu bol koju je osjećao (*quae mala nostra leves*).

Si quid forte boni video, te irascor abesse,

Te sociam cupio participemque boni.

Si mala me cruciant, quorum me nulla relinquunt,

Te cupio absentem, quae mala nostra levés. (III, 17–20)

4.3.4. In die anniversario obitus uxorii

Dok opisuje san koji mu je prouzrokovao bol prikazom supruginog lica, u jedanaestom stihu ove elegije Petrović supргу naziva izrazom *dilecta conjunx*. Ovim izrazom pjesnik izražava koliko je supruga bila voljena i ljubljena za vrijeme života. Njezino lice opisuje i kao *plagis ora cruenta tribus*, ali to je metafora za njihovo troje umrlih djece. Dok je u snu grli, naziva ju izrazom *miseram* zbog boli koju je podnijela izgubivši troje djece. Nadalje, dok doziva njezinu sjenu (*umbra*) da se prikaže na grobu, naziva ju *chara conjunx* kao i u prvoj i drugoj elegiji. U trideset i devetom i četrdesetom stihu dok se pozdravlja (*extremum vale*) sa suprugom, naziva ju superlativom *uxor dulcissima*, time dodatno pojačavajući njezinu važnost.

Nam fugitura brevi dilectae conjugis ora

Exhibet, heu ! plagis ora cruenta tribus. (IV, 11–12)

Dum miseram amplector, dum fletu vulnera spargo,

Protinus ex manibus flebilis umbra fugit. (IV, 13–14)

Nunc, precor, o charae conjugis Umbra, veni. (IV, 16)

Aspicias inde meos, uxor dulcissima, fletus,

Quodque tibi extremum dicimus ore vale. (IV, 39–40)

U sljedećim stihovima Petrović kratkim opisom svoje supruge otkriva njezine fizičke karakteristike. Najprije ističe da se u njezinom grobu nalaze samo kosti, a sva njezina ljepota (*tot bona, tot dotes*) nestala je kad je umrla (*in pabula mortis*). Zatim navodi da je imala rumene obraze (*roseae genae*), grimizne, odnosno crvenoljubičaste usne (*purpura labris*), lijepe oči i lice (*pulchrae frontis utrumque jubar*). Pita se i kamo je nestao njezin nježan i dirljiv glas (*vox flexanima*) te njezin smijeh (*gratia blandi risus*). Premda je supruga za njega bila najljepša, ističe da je fizički izgled krhak (*fragilis*) i prolazan (*levis unda fugit*), a njemu je bitnija njezina nutrina.

Quo roseae fugere genae? quo purpura labris

Illita? quo pulchrae frontis utrumque jubar?

Vox ubi flexanima est, ubi blandi gratia risus,

Argutoque fluens gutture dulce melos?

Tot bona, tot dotes cessere in pabula mortis:

Forma bonum fragile est, ut levis unda fugit.

At tua pars melior superest, caeloque recepta

Nil jam, quod timeat, nilque, quod optet, habet. (IV, 27–34)

4.3.5. Sličnosti i razlike elegija u kontekstu opisa supruge

Što se tiče naziva koje Petrović koristi u dozivanju i obraćanju supruzi, u prvoj elegiji nalazi se izraz *vita mihi carior uxor* koji pjesnik ponavlja i u trećoj elegiji, ali umjesto komparativa *carior* nalazi se komparativ *dulcior* (*vita mihi dulcior uxor*). Usporedbom supruge s vrijednosti života Petrović izražava da za njega supruga ima puno veću važnost i vrijednost. U prvoj elegiji nalazi se i izraz *cara coniunx* koji se ponavlja i u drugoj i trećoj elegiji. U drugoj elegiji pjesnik koristi i izraz *mea vita*, koji ponavlja i u trećoj elegiji u pedeset i petom stihu. U trećoj elegiji nalazi se i izraz *blanda* koji pjesnik ponavlja u četvrtoj elegiji izrazom *risus blanda*. U četvrtoj elegiji naziva ju *dilecta coniunx*, *misera* i superlativom *uxor dulcissima*. Kao što je već rečeno, Petrović je u svojim stihovima stavljao naglasak na opisivanje suprugine nutrine i duhovnosti naspram njezinog fizičkog izgleda pri čemu se očituje kršćanski utjecaj.

Pjesnik čitatelju otkriva i da je supruga bila pobožna i da je vodila *proba vita*. Posjedovala je neizmjernu emocionalnu snagu budući da se suočila sa životnim neprilikama kao što je smrt vlastite djece te u takvim trenucima nije pokazivala slabost, već je svojem suprugu nesebično pružala utjehu i liječila njegove bolne rane. Hrabro je podnosila i bol kroz koju je prolazila za vrijeme poroda, ne ispuštajući bolni zvuk koji bi otkrio njezinu ranjivost i slabost.

Nadalje, pri opisivanju fizičkoga izgleda pjesnik čitatelju ne daje konkretnu sliku svoje supruge, ali iznosi par stihova kojima otkriva njezine fizičke osobine. U prvoj, drugoj i četvrtoj elegiji pjesnik iznosi da je supruga imala lijep glas što vjerojatno znači da je lijepo pjevala jer ga u drugoj elegiji pod utjecajem antičke mitologije uspoređuje sa zavodljivim pjevanjem Sirena. Posljednja, četvrta elegija jedina sadrži nešto više fizičkih osobitosti supruge, imala je: *roseae genae, purpurea labra, utrum jubar pulchrae frontis, vox flexanima, blandi gratia risus i arguto fluens gutture dulce melos* (IV, 27–30).

Zaključno, iz svih izraza koje Petrović koristi u dozivanju supruge osjeti se neizmjerne ljubav, blagost, nježnost i naklonost prema supruzi. Iz opisa kvaliteta koje je nosila u sebi također se primjećuje koliko je Petrović cijenio svoju voljenu ističući važnost njezinih unutarnjih osobina za njega. Osim što ju je neizmjerno volio kao suprugu i jedinu ženu za njega, cijenio ju je i kao majku svoje djece. Luetić (2014, 26, 59) je u svojem radu iznijela vrlo zanimljivu opservaciju ističući da je Petrovićeva supruga, iako nije primjer fatalne žene kakva se inače javlja kao jedan od tipova u književnosti, fatalna žena njegova života. Tome pridonosi činjenica da pjesnik kroz sve stihove ovih četiriju elegija veliča njezinu ulogu u svojem životu. U teškim trenucima pokazala se kao njegov oslonac pružajući mu utjehu i neiscrpnu ljubav: bila mu je *consors thalamus, subsidium* i nesebično mu pružala pomoć (*auxilium quae mihi ferre*), tješila ga je i ublažavala njegovu bol (*levamen flentis*) te mu je poput sjene, uvijek čuvajući njegova leđa u znak podrške i utjehe. Izgubivši ovakvu ženu, svoj oslonac i stijen, pjesnik je izgubio i dio sebe što se osjeti iz izražavanja njegove boli i besmislenosti života koji je uslijedio nakon njezine smrti. Što se tiče antičkog i kršćanskog utjecaja na stihove koji sadrže opise supruge, utjecaja antičke mitologije skoro i nema, iznimno je poistovjećivanje glasa supruge s glasom sirene. Stoga bi se moglo zaključiti da Petrović u kontekstu opisivanja supruge naglasak stavlja na njezinu nutrinu i duhovnost, što se može pripisati kršćanskom utjecaju.

5. Leksička analiza Petrovićevih elegija

U pisanju svojih ljubavnih elegija Petrovićev najveći uzor bio je Ovidije, pjesme u heksametru pisao je po uzoru na Vergilija, a epigrame po uzoru na Marcijala (Körbler 1911, 255). Gortan i Vratović (1970, 249) navode da je Petrovićev latinski jezik bio toliko čist i uredan, a tijek stihova gladak. Razlog tomu je što je Petrović započeo pisati pjesme na latinskome jeziku tek kada je dobro proučio antičke autore te preuzeo njihovu dikciju (Körbler 1911, 255). Stoga će se u nastavku najprije izdvojiti Petrovićevi stihovi koji se podudaraju ili pokazuju sličnosti sa stihovima rimskih književnika nakon čega će se provesti i leksička analiza Petrovićevih ljubavnih elegija.

*Numina sola colant, tibi seruiat **ultima Thyle**, (Verg. Georg. 1, 30)³⁷*

*Nec sit terris **ultima Thule**. (Sen. Med. 379)*

*Non te Bactra tenent, non me nunc **ultima Thule**, (Petrović I, 5)*

*In **loca plena metus** qui iussi nocte uenires (Ovid. met. 4, 111)*

*Plena tenebrarum per **loca, plena metus**. (Petrović I, 14)*

*Accipient olim cum te **loca laeta piorum** (Mart. epigr. 12, 52, 11)*

*Ostendens procul Elysium, **loca laeta piorum** (Petrović I, 17)*

*Alligat et **nouies Styx interfusa** coerces. (Verg. Aen. 6, 439)*

*Non me, non **novies Styx interfusa** teneret (Petrović I, 19)*

***Quid loquor, a! demens?** ipsam quoque perdere uitam (Ovid. Trist. 5, 10, 51)*

***Quid loquor, ah, demens?** Non est revocabilis ultra. (Petrović I, 25)*

***O superi**, totoque libens mihi pectore grator (Ovid. met. 9, 244)*

***O Superi**, quantum vidit maeroris amari (Petrović I, 63)*

³⁷ Svi stihovi rimskih književnika preuzeti s: *Musisque Deoque*.

*Hanc mihi iunxit amor: **felix dicebar eramque**; (Ovid. met. 7, 698)*

*Dum tu aderas, uxor, **felix dicebar, eramque**, (Petrović I, 88)*

*Ultima de superis illa **reliquit humum** (Ovid. fast. 1, 250)*

*Pars melior, miseram laeta **reliquit humum** (Petrović II, 2)*

***Per iuga, per ualles, qua fors ducebat, euntem.** (Ovid. met. 14, 425)*

***Per juga, per valles quaero, nec inuenio.** (Petrović II, 28)*

*Nec Styga uidisses **Tartareumque canem.** (Mart. epigr. 9, 65, 12)*

***Tartareum** quamvis viderit ille **canem**: (Petrović II, 30)*

*Vltra promissum tempus **abesse queror.** (Ovid. epist. 2, 2)*

***Quaero, nec inventam maestus abesse queror** (Petrović II, 34)*

*Perstat et alternae **deceptus imagine uocis** (Ovid. met. 3, 385)*

***Sisto gradum, et similis deceptus imagine vocis** (Petrović II, 39)*

*Illi robur et **aes triplex** (Hor. carm. 1, 3, 9)*

***Quod ferrum, et triplex aes mihi pectus obit?** (Petrović II, 68)*

*Peruenias illuc et **mala nostra leues.** (Ovid. trist. 1, 1, 98)*

*Te cupio absentem, quae **mala nostra leues.** (Petrović III, 20)*

***Invisus superis cum superisque mihi,** (Ovid. Epist. 20, 140)*

***Invisus Superis tempus in omne forem.** (Petrović III, 29)*

Nostra potes lento pectore ferre mala? (Tib. eleg. 3, 17, 6)

Magnanimi est forti pectore ferre mala. (Petrović III, 44)

Haec est illa dies qua tu purgamina Vestae, (Ovid. fast. 6, 713)

Haec est illa dies, magni quae conscia partus (Mart. epigr. 7, 21, 1)

Haec est illa dies, Musae, quam semper acerbam, (Petrović IV, 1)

Me miserum! certas habuit puer ille sagittas: (Ovid. am. 1, 1, 25)

Me miserum! monui, paucas quod prosit in horas; (Ovid. am. 1, 4, 59)

Me miserum! ne prona cadas indignae laedi (Ovid. met. 1, 508)

Me miserum! lacrymis lapis est mollescere visus, (Petrović IV, 23)

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos, (Ovid. ars. 2, 113)

Forma bonum fragile est, ut levis unda fugit. (Petrović IV, 32)

Iz prethodnih stihova može se uočiti da je Petrović vrlo dobro poznao antičke autore budući da se u svakoj od njegovih elegija mogu pronaći dijelovi stihova koje je preuzeo od Ovidija, ali i Tibula, Horacija, Marcijala, Vergilija i Seneka. Da je Petrović pisao svoje ljubavne elegije po uzoru na Ovidija primjećuje se iz pojedinih stihova koje je najviše preuzimao iz njegovih „Metamorfoza“, uočeno je čak pet dijelova: *loca plena metus, felix dicebar eramque, per juga, per valles, deceptus imagine vocis* i *me miserum* izraz koji se javlja i u Ovidijevom djelu *Amores*. Zatim i iz djela *Tristia*, odakle je preuzeo: *Quid loquor, ah, demens?* i *mala nostra leves*, a iz djela *Fasti* preuzeo je *reliquit humum, haec est illa dies*. Iz Ovidijevih *Epistolae heroidum* preuzeo je dio koji glasi *abesse queror* i *invisus superi*, a iz *Ars amatoria: forma bonum fragile est*.

Nadalje, budući da je u ovome radu naglasak na kršćanskom i antičkom utjecaju na Petrovićeve stihove, provedenom sadržajnom analizom ovih elegija može se uočiti da pjesnik na vrlo slikovit način uvodi kršćanske izraze i motive u svoje stihove, ali ipak, mogu se izdvojiti neke specifične imenice koje upućuju na kršćanstvo npr. *pietas, Deus* (I. elegija), *patrium caelum*,

pietas (3), *Deus, Auctor rerum* (II. elegija), *numen* (III. elegija), *preces, numen* (IV. elegija). Od antičkih izraza i motiva prisutni su razni toponimi, zatim izrazi za višnje bogove te mitološki likovi, npr. *Bactra, ultima Thule, Manes* (2), *Aemus, Elysium, Styx/Stygius lacus, Megaera, Stygius Iuppiter, Superi, Parca, nectar, Notus* (I. elegija); *Medea, Eurydica, Tartareus canis, Cephalus, Procris, Siren, Superi* (2), *Phoebe, stellifer Eridanus, Dei ambrosia* (II. elegija); *Olympus, Penates, Superi* (2) (III. elegija); *Musae, Di* (2) (IV. elegija).

Budući da se u Petrovićevim stihovima može uočiti i bogat izbor latinskih imenica, npr. pri opisivanju boli pjesnik koristi različite latinske imenice za bol, tugu i suze, stoga će se u nastavku navesti sve imenice klasičnog latinskoga jezika koje Petrović upotrebljava za navedene motive. Što se tiče motiva suza, imenica *lacryma* javlja se pet puta u prvoj elegiji. Zatim dva puta u drugoj elegiji, četiri puta u trećoj elegiji te četiri puta u četvrtoj elegiji. Pjesnik imenicu *lacryma* koristi sveukupno petnaest puta u svojim stihovima. Imenica *fletus* dvaput je spomenuta u drugoj elegiji, zatim dva puta u trećoj elegiji te dva puta u četvrtoj elegiji. U posljednjoj elegiji pjesnik koristi i izraz *flebilis unda* kao asocijaciju na suze.

Što se tiče motiva tuge i tugovanja, pjesnik u izricanju tuge koristi četiri različite latinske imenice: *luctus, tristia, tristitia* i *maeror*. Imenica *luctus* javlja se jedanput u prve tri elegije, imenica *tristia* jednom u prvoj elegiji te imenica *tristitia* jednom u trećoj elegiji. Imenica *maeror* spominje se jednom u prvoj elegiji, jednom u drugoj elegiji te jednom u trećoj elegiji. Od glagola koji izražavaju tugovanje i plakanje pjesnik koristi glagole *defleo, 2., fleo, 2., doleo, 2.* te deponentni glagol *queror, queri, questus sum*. Glagol *defleo, 2.* javlja se u naslovu druge elegije te trideset i prvome stihu iste elegije. Glagol *fleo, 2.* javlja se jednom u prvoj elegiji, dva puta u drugoj elegiji, jednom u trećoj elegiji te jednom u četvrtoj elegiji. Glagol *doleo, 2.* spominje se tri puta u prvoj elegiji, zatim dva puta u drugoj elegiji i jedanput u četvrtoj elegiji. Deponentni glagol *queror, queri, questus sum* javlja se četiri puta samo u prvoj elegiji. Spominje se i pridjev *maestus, 3* koji pjesnik koristi jednom u prvoj elegiji, dva puta u drugoj elegiji te tri puta u četvrtoj elegiji. Pridjev *tristis, e* javlja se samo četiri puta u drugoj elegiji. Za izražavanje boli pjesnik najčešće koristi imenicu *dolor* koja se jednom spominje u prvoj elegiji, dva puta u drugoj elegiji te tri puta u trećoj elegiji.

U drugoj elegiji dok pjesnik izražava da nakon suprugine smrti neprestano plače, za oči koristi imenicu *lumina*. Također, u osamdeset i osmome stihu iste elegije, za suprugine oči koristi ponovno imenicu *lumina*: *ad miserum flectas lumina blanda virum* (II, 98). U posljednjoj elegiji u značenju očiju nalazi se imenica *iubar* koja ima značenje žarke svjetlosti: *quo pulchrae frontis*

utrumque jubar? Imenica *oculus* koja ima pravo značenje očiju javlja se četiri puta u drugoj elegiji, dva puta u trećoj elegiji te jedanput u posljednjoj elegiji.

Nadalje, Petrović, kako bi naglasio važnost svoje supruge, rabi superlative *dulcissima coniux*, *dulcissima uxor*, a zatim i komparativima *vita mihi carior uxor*, *vita mihi dulcior uxor* uspoređuje svoju suprugu s vrijednosti života, ističući da supruga ima veću važnost. Za imenicu supruga najčešće koristi latinske imenice *uxor* i *coniunx*, a u opisivanju suprugine duše koristi komparativ *melior* (*pars melior*) koji se javlja jednom u drugoj elegiji i jednom u četvrtoj elegiji. Imenice koje koristi u nazivanju supruge su sljedeće: *consors thalamus*, *subsidium*, *comes*, *levamen* i *umbra*. Što se tiče fizičkog opisa supruge, kako bi opisao boju njezinih obraza koristi pridjev *roseus*, 3 (*roseae genae*), zatim imenicu *purpura* za opis boje usana (*purpura labris*). Za opis njezinog lica i očiju koristi pridjev *pulcher*, *chra*, *chrum* (*pulchrae frontis utrumque jubar*), a kako bi dočarao ljepotu njezinog glasa, koristi pridjev *flexanimus*, 3 (*vox flexanima*). Za njezin smijeh koji je imao također poseban značaj za Petrovića koristi pridjev *blandus*, 3 te imenicu *gratia* (*gratia blandi risus*). Zanimljivo je istaknuti i ostale raznolike imenice i pridjeve koje koristi u dozivanju i obraćanju supruzi, ističu se *cara coniunx*, *mea vita*, *dilecta coniunx*, *sociam participemque boni* te pridjevi *miserus*, 3 i *blandus*,3. Osim toga, pjesnik često rabi i imperativ u drugome licu jednine koji koristi kako bi se direktno obratio svojoj supruzi: u trećoj elegiji govori supruzi da odvrati (*flecte*) svoje oči i pogleda (*aspice*) prema zemlji i prinese (*affer*) mu pomoć. Zatim, u istoj elegiji dok opisuje želju za oduzimanjem života, obraća se supruzi imperativom *adde*.

S obzirom na prethodnu analizu, može se uočiti raznovrstan Petrovićev leksik, budući da za isti pojam: kao što je npr. tuga i tugovanje koristi više različitih imenica, glagola i pridjeva. Za tugu koristi čak četiri različite imenice: *luctus*, *tristia*, *tristitia* i *maeror*, a za glagol tugovati također četiri različita glagola: *defleo*, 2., *fleo*, 2., *doleo*,2., *queror*, *queri*, *questus sum*, a kako bi opisao svoju tugu koristi i dva različita pridjeva *tristis*, *e* i *maestus*,3. Za imenicu bol s druge strane, najčešće koristi jednu imenicu: *dolor* koju ponavlja u trima elegijama. Za suze koristi dvije različite imenice: *fletus* i *lacryma*, a za oči, osim što koristi imenicu *oculus* i *lumen*, može se pronaći i imenica s prenesenim značenjem: *iubar*.

6. Stilistička analiza Petrovićevih elegija

Stilske figure u antičkom razdoblju koristili su Grci, zatim i Rimljani, a danas, u suvremenoj stilistici figure se mogu podijeliti na figure dikcije, figure riječi ili trope, figure konstrukcije i figure misli. Figure dikcije nazivaju se još glasovne ili zvučne figure te se upotrebljavaju kako bi se postigao određeni zvučni efekt, figure riječi ili kako se još nazivaju, tropi, nastaju promjenom osnovnog značenja pojedinih riječi, odnosno zasnovane su na metaforičnom značenju. Figure konstrukcije predstavljaju figure rasporeda, odnosno poretka riječi unutar stihova, a taj poredak često odstupa od gramatički pravilnoga. Posljednja skupina, figure misli koriste se najčešće kako bi se izrazio širi i dublji smisao od onoga što je rečeno. Budući da svaki pjesnik obogaćuje svoje stihove stilskim figurama, tako i Petrovićevom poetičnom izričaju doprinose razne stilske figure, a s obzirom na to, u nastavku će se provesti stilistička analiza pojedinih Petrovićevih stihova s naglaskom na najučestalije figure.

6.1. Figure dikcije

Od stilskih figura dikcije, elegije obiluju anaforam, pa će se izdvojiti izabrani stihovi svake elegije u kojima pjesnik ponavlja riječi na početku stiha. U stihovima iz prve elegije ponavlja se dva puta riječ *siccine* na početku stiha, zatim u drugoj elegiji imamo ponavljanje riječi *nec* dva puta te *ah! ubi* također dva puta. U trećoj elegiji negacija *non* javlja se uzastopno tri puta na početku stihova, a u četvrtoj elegiji imenica *sors* ponavlja se dva puta.

Siccine dividimur, vita mihi carior uxor.

Morte tua nostrum dissociante thorum?

Siccine me miserum, nunquam relictura, relinquis

Me miserum et natos, pignora cara, tuos? (I, 1–5)

Nec magis Eurydice est Vati quaesita marito,

Tartareum quamvis viderit ille canem:

Nec magis est Cephalo Procris defleta, videnti... (II, 29–31)

Ah! ubi sunt voces illae, et mea fortia verba?

Ah! ubi, quae verbis debet inesse, fides? (II, 61–62)

Non lacrymae, quibus usque rigor noctesque diesque,

Non me qui longus pectora maeror edit,

Non, sine te muti, muti sine prole Penates,

Perdere non possunt quae mala tanta fero. (III, 23–36)

Sors felix, finem non habitura, tuae.

Sors tua jam supra est mortalia vota, metumque... (IV, 36–37)

Asonanca je još jedna figura dikcije koja označava ponavljanje samoglasnika, a primjećuje se u sljedećem stihu u kojemu se samoglasnik *a* ponavlja osam puta: *cuncta, illa rapta, rapuit manus invida Parcae* (I, 93). Suprotno asonanci, aliteracija označava ponavljanje suglasnika te se može uočiti iz sljedećega stiha u kojem se ponavlja suglasnik *n* osam puta i suglasnik *m* pet puta: *nunc mihi, nunc cantum ventosque amnesque morantem* (I, 7).

Zatim, može se uočiti i poliptoton, figura koja u retorici označava ponavljanje iste imenice u stihu ili rečenici, ali u različitome padežu (Bagić 2012, 250). U desetome stihu druge elegije nalazi se imenica *cor* koja se najprije javlja u genitivu jednine: *cordis*, a zatim i u nominativu jednine: *cor*.

Sic me qui pascit, simul enecat humor, et hospes

Iipse mei cordis, cor mihi luctus edit (II, 9–10)

Dok pjesnik opisuje kakav život živi bez svoje supruge, tužan, bolan i usamljen, ističe da se takav život ne može nazivati životom. Pa se u dvadeset i prvome stihu nalazi imenica *vitam* u akuzativu, a zatim u dvadeset i drugome stihu *vitae* u genitivu, nakon čega slijedi i *vita* u nominativu.

Sic ego. Sic vitam sine te, dulcissima conjux,

Si vitae haec nomen vita meretur, ago. (II, 21–22)

Nadalje, epizeuksa izražava ponavljanje iste riječi ili skupine riječi zaredom (Bagić 2012, 113), a može se uočiti u stihovima u kojima pjesnik žudi za supruginom pojavom pa sam sebi pruža utjehu izrazom *sed iam, iam veniet*, odnosno govori da postoji razlog njezinog kašnjenja i nedolaska: *sed jam jam veniet; latet illâ forte sub umbra. (II, 45)*

6.2. Figure riječi

Od figura riječi, metaforu, preneseno značenje, pjesnik često koristi u opisivanju suprugine smrti kada želi reći da mu je prije nje umrlo troje djece: *plagis ora cruenta tribus, vulneribus victima caesa tribus*. Zanimljiva je i sljedeća metafora, riječima antičkog pjesnika Ovidija pjesnik izražava da je fizički izgled krhak i prolazan, pa ga uspoređuje s nestalnim valom iz čega se može uočiti i figura misli, usporedba: *ut levis unda fugit*.

Forma bonum fragile est, ut levis unda fugit. (IV, 31–32)

Metafora se može uočiti i u sljedećem stihu u kojemu pjesnik koristi izraz *maesti soles* kao metaforično značenje za tužne dane koji su mu uslijedili nakon smrti supruge: *ex illo maesti veniuut mihi tempore soles ...* (IV, 5)

Poredba, figura koja izražava uspoređivanje određenih pojmova na temelju njihovih zajedničkih karakteristika primjećuje se u drugoj elegiji kada pjesnik svoj život bez supruge i svoju bol, ali i odanost supruzi uspoređuje s golubom koji je ostao bez svoje golubice:

Ac veluti turtur, sociam cui barbarus auceps

Exceptam structis perdidit insidiis,

Si quam forte videt sine vite, et frondibus ulmum,

Aequalem sorti, consimilemque suae,

Flectit iter, ramoque sedens miserabilis ales

Gutture subrauco nil nisi triste gemit.

Non ilium exhilarat facies pulcherrima Veris,

Nulla sibi in notis pabula quaerit agris:

Non sociae possunt volucres abducere ramo,

Ad prope labentes non sitis urget aquas. (II, 11–20)

Sinegdoha je već ranije navedena, a primjećuje se u drugoj elegiji: *prae caello et stellis*. Ovom sinegdohom pjesnik uzima nebo i zvijezde kao dio kako bi uputio na cjelinu, odnosno raj. Mogu se uočiti i brojni epiteti, ukrasni pridjevi, pa će se izdvojiti neki od njih. Najviše se mogu primijetiti u izrazima kojima se pjesnik obraća supruzi, ali i iz stihova u kojima opisuje fizički izgled supruge: *uxor dulcissima, dulcissima coniux, cara coniunx, dilecta coniunx, roseae genae, purpura labris, vox flexanima, risus blandus gratia*.

Personifikacija koja označava davanje neživim bićima osobine živih, kao što je već ranije rečeno, najviše se primjećuje u personificiranju smrti kao žive osobe koja mu je nepravедno otela suprugu, a prisutna je u sve četiri elegije, npr.: *cuncta, illa rapta, rapuit manus invida Parcae* (I, 93).

6.3. Figure konstrukcije

Anadiploza, figura konstrukcije koja predstavlja prenošenje, odnosno ponavljanje riječi s kraja stiha na početak drugoga stiha može se uočiti iz sljedećih stihova, u kojima pjesnik izraz *sordet humus* prenosi s kraja osamdeset i šestoga stiha na početak osamdeset i sedmoga stiha:

Prae caelo, et stellis quam tibi sordet humus!

Sordet humus certe, non sic tamen, ut tua nunquam (II, 86–87)

Hijazam prema Bagiću (2012, 135) predstavlja zrcalno ukrštavanje spojeva dvaju riječi ili rečenica, a može se primijetiti u trideset i prvome stihu druge elegije: *deceptae errorem, flagitiumque manus*. Iz navedenih stihova može se uočiti i opkoračenje, figura koja nastaje prebacivanjem jedne riječi ili pjesnikove misli u drugi stih:

Nec magis est Cephala Procris defleta, videnti

Deceptae errorem, flagitiumque manus;

Quam totas ego te noctes, mea vita, diesque

Quaero, nec inventam maestus abesse queror. (II, 31–34)

6.4. Figure misli

Od figura misli može se uočiti apostrofa koja prema Bagiću (2012, 64) predstavlja figuru koja označava obraćanje osobi koja nije prisutna, životinji, biljci ili u ovome slučaju višnjim bogovima. Apostrofa se može uočiti i na samome početku prve elegije, u obraćanju preminuloj supruzi, odnosno iz postavljanja retoričkog pitanja upućenog supruzi:

O Superi, quantum vidit maeroris amari,

Et quantum vidit roboris ilia dies! (I, 63–64)

Siccine dividimur, vita mihi carior Uxor.

Morte tua nostrum dissociante thorum?

Siccine me miserum, nunquam relictura, relinquis

Me miserum, et Natos, pignora cara, tuos ? (I, 1–5)

I posljednja figura, eufemizam, predstavlja figuru koja se koristi u zamjenjivanju određenog izraza nekim blažim izrazom. Tijekom sadržajne analize primijećeno je da pjesnik nikada izravno ne govori da je supruga umrla, već koristi eufemistične izraze i rečenice, kao npr. „napustila je zemlju“, što se može primijetiti iz početnih stihova druge elegije:

Conjugis ut carae patrio mens debita caelo

Pars melior, miseram laeta reliquit humum: (II, 1–2)

Zaključno, iz prethodno prikazane analize može se uočiti da Petrovićeve elegije obiluju stilskim izražajnim sredstvima prvenstveno kako bi Petrović dočarao svoje emocije čiju dubinu isključivo može prikazati svojim umijećem pisanja i načinom izražavanja te uporabom stilskih figura. Na temelju najučestalijih korištenih stilskih figura on vrlo slikovito i simbolično opisuje smrt svoje supruge, vlastitu bol i ljubav prema supruzi. Najzanimljivije uočene figure prema mojem mišljenju su eufemizam kojim Petrović izražava svoju nemogućnost nošenja sa smrću supruge pa koristi izraze koji su slabije jačine od izravnog korištenja glagola „umrijeti“, a zatim i apostrofa kojom se Petrović izravno obraća supruzi u svojim stihovima čime prikazuje i nemogućnost prihvaćanja činjenice da njegove supruge više nema.

7. Zaključak

U svojim ljubavnim elegijama, koje su ujedno i tužaljke, napisane u osamnaestome stoljeću, Petrović je ovjekovječio ljubav prema preminuloj supruzi. Iz antičke elegije preuzeo je topos vječnoga saveza (lat. *foedus aeternum*), odnosno kršćanski motiv kojim je ispunio svoje stihove nadom da će se nakon svoje vlastite smrti sjединiti sa svojom suprugom na nebu. Iz mnoštva drugih motiva ističe se motiv samoubojstva: neobičan motiv koji Petrović uvodi u trećoj elegiji u opreci je s kršćanskim motivom vječnoga saveza, ali je i dokaz kroz koliku je bol Petrović prolazio nakon smrti svoje voljene. Što se tiče antičkih motiva i izraza, prve dvije elegije sadrže više antičkih i kršćanskih motiva i izraza jer su i znatno dulje u odnosu na treću i četvrtu. Nadalje, Saro Crijević u svojem djelu *Bibliotheca Ragusina* usporedio je Petrovićevo talent za pisanje poezije s Ovidijevim, od kojeg Petrović i preuzima pojedine dijelove stihova. Najzanimljiviji stih koji je preuzeo je zasigurno *forma bonum fragile est*, na koji Petrović još dodaje *ut levis unda fugit*, u značenju da je ljepota prolazna, izraz koji je i dan danas aktualan i uvijek će biti. Opis njegove supruge upravo se temelji na tom izrazu budući da Petrović naglasak stavlja na važnost njezinih osobina i njezinu duhovnost u odnosu na fizički izgled tijekom sve četiri elegije. U prvim dvjema elegijama svoju ljubav prema supruzi uspoređuje s ljubavi Orfeja i Euridike te Kefala i Prokride, smatrajući da se čak ni mitološke ljubavi ne mogu ravnati s ljubavlju koju on gaji prema svojoj supruzi. Što se tiče kršćanskog i antičkog utjecaja na smrt i zagrobni život, raj je opisao kao *locus amoenus*, a podzemni svijet kao mjesto *plenum tenebrarum*, *plenum metus* te je time Petrović postigao i vrlo zanimljiv kontrast između raja i podzemnoga svijeta u svim elegijama. Petrovićeve elegije obiluju antičkim motivima i izrazima iz čega se primjećuje i Petrovićevo dobro poznavanje grčke i rimske mitologije, ali ipak, prema mojem mišljenju, kršćanski utjecaj je jači upravo zbog motiva vječnog saveza koji ima dublje značenje, a isto tako kršćanski utjecaj nadilazi antički i u opisivanju supruge i njezine duhovnosti. Što se tiče stila Petrovićeva pisanja i leksika, moglo bi se zaključiti da su pod antičkim utjecajem budući da je Petrović formu preuzeo iz antike, a od mnogih antičkih književnika preuzimao je i dijelove svojih stihova te time pokazao dobro poznavanje antičke književnosti, ali i latinskoga jezika. Istaknula bih i da su mi najljepše prva i četvrta elegija, prva u kontekstu ljubavi, a četvrta u kontekstu boli. Posljednjom, četvrtom elegijom Petrović se pozdravio sa svojom suprugom te zapisao stihove uspomene na nju i njihovu ljubav koju on čuva čitavim svojim srcem (*totam Vir pectore condit*). Unatoč tome što Petrović nije dovoljno poznat pjesnik u odnosu na druge hrvatske latiniste, ove četiri elegije ne gube na svojoj

značajnosti i ljepoti te su vrijedne prevođenja i čitanja upravo zbog Petrovićeve iskrenosti u izražavanju ljubavi i svojih emocija.

8. Popis izvora i literature

Izvori za Petrovićeve elegije:

1. *In obitu uxoris, quae decessit 5. Non. Jul. ante horam 3. pomeridianam an. Sal. 1743.*, str. 284–287, preuzeto iz: Körbler, Đuro. (1911). *Vićentije Petrović Dubrovčanin 1677.–1754*. Zagreb: JAZU.
2. *Amisa uxore orbitatem suam rursus deflet*, str. 288–290, preuzeto iz: Körbler, Đuro. (1911). *Vićentije Petrović Dubrovčanin 1677.–1754*. Zagreb: JAZU.
3. *Ad uxorem tertio ab ejus obitu anno*, str. 290–291, preuzeto iz: Körbler, Đuro. (1911). *Vićentije Petrović Dubrovčanin 1677.–1754*. Zagreb: JAZU.
4. *In die anniversario obitus uxorii*, str. 294–295, preuzeto iz: Körbler, Đuro. (1911). *Vićentije Petrović Dubrovčanin 1677.–1754*. Zagreb: JAZU.

Internetski izvori i literatura:

1. „Akademija ispraznih“, *Wikipedia*, 2018. Dostupno na: https://sh.wikipedia.org/wiki/Akademija_ispraznih (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
2. Bagić, Krešimir. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
3. „Baktrija.“ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5409> (Zadnji pristup: 11. srpnja 2023).
4. *Bibliotheca Ragusina*, (1975–1980). ur. Krasić, Stjepan. 1–4. Sv. 4. Zagreb: JAZU.
5. Bosančić, Anđela (2021). *Motivi u elegiji Somnium de domina*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, preuzeto s: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud:2633> (Zadnji pristup: 22. kolovoza 2023).
6. Catullus, *Carmina, The Latin Library, mrežno izdanje*. Dostupno na: <http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml> (Zadnji pristup: 22. kolovoza 2023).
7. „Crijević, Serafin Marija.“ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=12726> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
8. Džalo, Marijana (2013). *Smrt i zagrobni život u Grka i Rimljana*, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 5 No. 5, 32–40.: <https://hrcak.srce.hr/file/272032> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).

9. „Đuro Hidža.“ *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009.–2023. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=63> (Zadnji pristup: 23. kolovoza 2023).
10. „Elizij“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2021. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=17743> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
11. Fališevac, Dunja (1995). *Pjesnikinje 18. stoljeća*, Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol. 21 No. 1, 30–45. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/152641> (Zadnji pristup: 23. kolovoza 2023).
12. Flašar, Miron. Budimir, Milan. (1986). *Pregled rimske književnosti: De auctoribus romanis*. Beograd: Naučna knjiga.
13. Furjan, Lara (2018). *Kajkavska književnost 18. stoljeća*. Završni rad. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, preuzeto s: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri:1628/preview> (Zadnji pristup: 23. kolovoza 2023).
14. Gortan, Veljko. Vratović, Vladimir. (1969). *Hrvatski latinisti – Croatici auctores qui latine scripserunt*. Sv. I. Zagreb: Zora, Matica hrvatska.
15. Gortan, Veljko. Vratović, Vladimir. (1970). *Hrvatski latinisti – Croatici auctores qui latine scripserunt*. Sv. II. Zagreb: Zora, Matica hrvatska.
16. „Had (podzemni svijet)“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2020. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Had_\(podzemni_svijet\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Had_(podzemni_svijet)) (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
17. „Hem“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24908> (Zadnji pristup: 11. srpnja 2023).
18. „Heraklo“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2023. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Heraklo> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
19. Horace, *Carmina, The Latin Library, mrežno izdanje*. Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/horace/carm1.shtml> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
20. „Kalin“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29936> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).

21. „Katarina Patačić“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2022. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Katarina_Pata%C4%8Di%C4%87 (Zadnji pristup: 24. kolovoza 2023).
22. Košutar, Petra, Tafra, Branka „Hrvatske akademije (od 16. do 18. stoljeća) u europskom kontekstu“, *Kroatologija* 1 (2010): 131–148.
23. „Ksenofan“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34340> (Zadnji pristup: (13. kolovoza 2023).
24. Körbler, Đuro. (1911). *Vićentije Petrović Dubrovčanin 1677.–1754*. Zagreb: JAZU.
25. Luetić, Andrea. (2014). *Lik žene u odabranim žanrovima hrvatskog poslijerenesansnog latiniteta*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:086966>. (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
26. „Marko Bruerević.“ *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009.–2023.
27. Martinović, Ivica. (2008). *Vice Petrović, San ljuveni*, Dubrovnik: Denona d.o.o.
28. „Mesala Korvin, Marko Valerije.“ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40264> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
29. „Mimnermo“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=40989> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
30. „Mors“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2022. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Mors> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023.)
31. *Musisque Deoque, mrežno izdanje*. Dostupno na: <http://mizar.unive.it/mqddq/public/> (Zadnji pristup: 22. kolovoza 2023).
32. Novak, Prosperov Slobodan, skripta iz kolegija „Nasljeđa drugih kultura u hrvatskoj kulturi“, 2020./2021.
33. „Olimp“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45040> (Zadnji pristup: 20. srpnja 2023).
34. „Olimp“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2023. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Olimp> (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).

35. „Poezija 17. i 18. stoljeća“, materijali iz kolegija „Pregled poslijerenesansnoga latiniteta“, *Merlin*, 2020./ 2021.
36. „Publije Ovidije Nazon“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2022. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Publije_Ovidije_Nazon (Zadnji pristup: 22. kolovoza 2023).
37. Seemann, Otto. (2018). *Mitologija Grčke i Rima*, Zagreb: Cid-Nova.
38. „Semonid“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55358> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
39. „Shade (mythology)“, *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, 2023. Dostupno na: [https://en.wikipedia.org/wiki/Shade_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Shade_(mythology)) (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
40. „Smrt (lik)“, *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2020. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Smrt_\(lik\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Smrt_(lik)) (Zadnji pristup: 1. kolovoza 2023).
41. „Solon“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57090> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
42. „Stiks“ *Wikipedia, Slobodna enciklopedija*, 2021. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Stiks> (Zadnji pristup: 11. srpnja 2023).
43. „Teognid“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=60861> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
44. „Tirtej“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=61443> (Zadnji pristup: 13. kolovoza 2023).
45. „Topika ljubavne elegije“, materijali iz kolegija „Latinski jezik 6“, sustav za e-učenje Merlin 2019/2020., dostupno na: <https://moodle.srce.hr/20192020/course/view.php?id=57342>, zadnji pristup: 23. kolovoza 2023.
46. „Tula“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=61218> (Zadnji pristup: 11. srpnja 2023).
47. Zamarovský, Vojtech (2004). *Junaci antičkih mitova: leksikoni grčke i rimske mitologije*, Zagreb: ArTresor naklada.